

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Bezdomovectví a sociální podniky zabývající se pomocí lidem bez domova

Anna Macháčková

Vedoucí práce: Mgr. Selma Muhič Dizdarevič, Ph.D.

Studovaný obor: Studium humanitní vzdělanosti

Místo a rok odevzdání: Praha, 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Toto prohlášení a souhlas budou signovány vlastnoručním podpisem.

V Praze dne

.....

Podpis

Poděkování:

Velmi bych chtěla poděkovat Mgr. Selmě Muhič Dizdarevič, Ph.D. za ochotu a věnovaný čas při vedení této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala za ochotu všem lidem ze sociálních podniků, kteří se výzkumu účastnili.

Abstrakt

Tématem práce je bezdomovectví a sociální podniky, které zaměstnávají lidi bez domova. Hlavním cílem je popsat principy a strukturu vybraných sociálních podniků věnujících se bezdomovectví a zjistit, zda jsou jejich cíle naplňovány. Teoretická část obsahuje dvě hlavní kapitoly, kterými je bezdomovectví a sociální podnik. První kapitola se věnuje vymezení pojmu bezdomovectví, popsání příčin a jevů spojených s bezdomovectvím a představení současné sociální politiky. Druhá kapitola je zaměřena na třetí sektor, sociální ekonomiku a sociální podniky. Dále se zabývá současným stavem sociálního podnikání v České republice a sociální ekonomikou v Evropské unii.

V praktické části jsou prostřednictvím kvalitativní výzkumné strategie zkoumány tři sociální podniky: Sociální družstvo Střecha, Labre a Kuchařky bez domova. Na základě dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů, z webu podniků a výročních zpráv jsou všechny zkoumané subjekty rozebírané podle několika kategorií. Při zkoumání podniku a jeho hodnocení se objevují dvě perspektivy – vedení podniku a zaměstnaného klienta, jenž má zkušenost s bezdomovectvím.

Závěr práce obsahuje komparaci jednotlivých sociálních podniků a zahrnuje zodpovězení výzkumných otázek: *Jaký program mají sociální podniky a jak pomáhají lidem bez domova? Jak se podle vedení či zakladatelů daří vybraným sociálním podnikům naplňovat své cíle? Jak sociální podnik hodnotí lidé bez domova, kteří s ním mají zkušenost?* Prezentované výsledky výzkumu jsou porovnány s odbornou literaturou, z níž je čerpáno v teoretické části.

Klíčová slova

bezdomovectví, sociální podnik, sociální ekonomika

Abstract

This thesis focuses on homelessness and social enterprises that employ homeless people. Its purpose is to describe the principles and structure of selected enterprises operating in the field of homelessness and to find out whether they fulfil their mission. The theoretical part is divided into two chapters - homelessness and the social enterprise. The first chapter defines the term homelessness, describes its causes and related issues and looks at contemporary social politics. The second chapter considers third sector, social economy and social enterprises. It further looks into the state of social enterprising in the Czech republic and social economy in the European Union.

In the practical part, three social enterprises are examined by means of qualitative research. These are Sociální družstvo Střecha, Labre and Kuchařky bez domova. The research basis is formed by the data collected from semi-structured interviews, the subjects' websites and annual reports. The subjects are evaluated in several categories and from two different perspectives - those of the employer and the employee, a client with the experience of homelessness.

The conclusion offers comparison of the examined social enterprises and answers to the research questions. These are: *What is the program of social enterprises and how they help homeless people? How effective are the social enterprises in meeting their goals according to their founders or management? How are the social enterprises assessed by their clients?* The results are compared with the literature used in the theoretical part.

Key words

homelessness, social enterprise, social economy

Obsah

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1	BEZDOMOVECTVÍ	10
2.1.1	Vymezení pojmu bezdomovectví	10
2.1.2	Příčiny bezdomovectví	11
2.1.3	Chudoba a sociální vyloučení	12
2.1.4	Problematické postoje k bezdomovectví	13
2.1.5	Charakteristika bezdomovců v České republice	14
2.1.6	Evropské organizace zabývající se pomocí bezdomovcům	15
2.1.7	Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům	16
2.2	SOCIÁLNÍ PODNIK	18
2.2.1	Třetí sektor	18
2.2.2	Sociální ekonomika	19
2.2.3	Sociální podnik	20
2.2.4	Lidé v sociálních podnicích	22
2.2.5	Sociální podniky v České republice	24
2.2.6	Sociální ekonomika v EU	26
3	EMPIRICKÁ ČÁST	29
3.1	Výzkumný problém a výzkumné otázky	29
3.2	Výzkumná strategie	29
3.3	Technika sběru dat	29
3.4	Výběr vzorku, prostředí výzkumu	31
3.5	Analýza dat	32
3.5.1	Sociální družstvo Střecha	33
3.5.2	Labre	37
3.5.3	Kuchařky bez domova	42
4	ZÁVĚR	48
4.1.1	Jaký program mají sociální podniky a jak pomáhají lidem bez domova?	48
4.1.2	Jak se podle vedení či zakladatelů daří vybraným sociálním podnikům naplňovat své cíle?	50

4.1.3	Jak sociální podnik hodnotí lidé bez domova, kteří s ním mají zkušenost?.....	51
4.1.4	Shrnutí.....	52
5	SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ.....	54
6	PŘÍLOHY.....	57
6.1	Informovaný souhlas – vzor.....	57

1 ÚVOD

Bezdomovectví je společenský jev, který ohrožuje a postihuje část populace. Jelikož se jedná o jev problematický na mnoha úrovních, je začleňování bezdomovců do majoritní společnosti velmi obtížná. V případě reintegrace jedinců hraje systém sociálního zabezpečení důležitou roli. Ten je však oslabován vlastními nedostatky a nejednotným postupem při řešení problematických situací, a jeho pomoc tak není vždy dostačující. Sociální podnikání se v České republice začíná postupně rozšiřovat, stále se však jedná o poměrně nový pojem, který není jasně definován. Sociální podnik se nachází na pomezí trhu a neziskového sektoru, což znamená, že musí být konkurenceschopný a zároveň sleduje cíle, které jsou pro společnost prospěšné.

Instituce, které se věnují pomoci bezdomovcům, se většinou soustředí na uspokojování jejich základních potřeb. Tyto služby mají v oblasti nabízené pomoci lidem bez domova důležitou roli, zaměřují se však spíše na mírnění dopadů tíživé životní situace. Pro úplné začlenění je důležité, aby si jedinci našli stálou práci, která pokryje životní náklady a zabezpečí je. Díky reintegraci se pak lidé mohou podílet na životě většinové společnosti, plně využívat svých práv a plnit veškeré povinnosti. Zaměstnávání lidí bez domova je ale problematické z mnoha důvodů. Vůči bezdomovcům panují velké předsudky a stereotypy. Kromě toho, že těmto lidem chybí zázemí v podobě adekvátního bydlení, jsou často ohroženi finančními potížemi, zhoršeným zdravotním stavem či závislostmi. Sociální podniky však nabízejí zaměstnání lidem, kteří jsou na trhu práce znevýhodněni a ze společnosti vyloučeni, a tím mohou plnit důležitou funkci při jejich reintegraci.

Práce se zabývá bezdomovectvím a sociálními podniky, které zaměstnávají lidi bez domova. Teoretická část představuje tato dvě témata ve dvou kapitolách. První kapitola se věnuje bezdomovectví, konkrétně vymezuje základní pojmy a kategorie, popisuje příčiny bezdomovectví, chudobu a sociální vyloučení, které se s bezdomovectvím úzce pojí. Dále je stručně charakterizována bezdomovecká populace v ČR a evropské organizace zabývající se bezdomovectvím. Na závěr je představena současná sociální politika v ČR. Druhá kapitola se věnuje vymezení třetího sektoru, sociální ekonomiky, sociálního podniku. Pojednává též o lidech v sociálních podnicích a popisuje současný stav sociálního podnikání v České republice a postoj Evropské unie k sociální ekonomice.

V empirické části je nejdříve popsána metodologie. Druhá část se zaměřuje na analýzu a interpretaci dat, na jejichž základě jsou zodpovězeny výzkumné otázky. Pomocí

kvalitativní výzkumné strategie zkoumám tři sociální podniky: Sociální družstvo Střecha, Labre, Kuchařky bez domova. Hlavním zdrojem získaných dat jsou polostrukturované rozhovory s informátory, dále jsou informace čerpány z oficiálních webů podniků a výročních zpráv. U každého podniku je zkoumáno, jak funguje, na jakých principech je založen a jaký je jeho vývoj od založení až doposud. Dále v práci srovnávám perspektivu osoby z vedení podniku a pohled zaměstnance podniku, který má zkušenost s bezdomovectvím.

V závěru práce se nachází porovnání zkoumaných subjektů a postupně jsou zodpovězeny tyto výzkumné otázky: *Jaký program mají sociální podniky a jak pomáhají lidem bez domova? Jak se podle vedení či zakladatelů daří vybraným sociálním podnikům naplňovat své cíle? Jak sociální podnik hodnotí lidé bez domova, kteří s ním mají zkušenost?* Výsledky výzkumu jsou porovnány s odbornou literaturou, jež je uvedena v teoretické části.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 BEZDOMOVECTVÍ

2.1.1 Vymezení pojmu bezdomovectví

„Bezdomovství lze považovat za jeden z projevů sociální nerovnosti, kdy se jistým osobám nedostává odpovídajícího bydlení s ohledem na jeho kvalitu nebo je jim takové bydlení úplně odepřeno“ (Kliment & Dočekal, 2016, s. 19). Bezdomovectví (též bezdomovství) je jev, který se netýká pouze okrajové skupiny společnosti. Lze jej chápat na několika úrovních - jedná se o problém humanitární, sociální, ekonomický, zdravotní, trestněprávní, přestupkový a politický. Humanitárním problémem je bezdomovectví proto, že mezi námi žije skupina lidí, která nemůže uspokojovat své základní potřeby a nedosahuje blahobytu jako většinová společnost. Sociální aspekt je spojen s vyloučením jedince ze společnosti, kdy nemůže plně uplatňovat svá práva. Z ekonomického hlediska je tento společenský jev problematický kvůli výdajům spojeným s poskytováním pomoci lidem bez domova. Navíc dochází ke snaze tyto výdaje omezovat, a lidem v nouzi se tak nedostává dostatečné pomoci. Bezdomovcům jsou dále odírány některé zdravotní služby. Trestněprávní problematika bezdomovectví spočívá ve skutečnosti, že se bezdomovci dopouštějí přestupků či trestných činů, což ohrožuje společnost jako celek. Zároveň je tato skupina lidí ohrožena, protože je na ní páháno násilí. Dále je bezdomovectví problémem politickým. Mezi politiky panují obavy, aby otevírání a řešení tohoto tématu negativně neovlivnilo voličské preference (Kliment & Dočekal, 2016).

Definice bezdomovectví je mnoho. Jednou z možných kategorizací bezdomovců, která neredukuje společnost na lidi s přístřeším a lidi bez přístřeší, je dělení podle Hradeckých. Ti dělí bezdomovce na zjevné, skryté a potenciální. Zjevní bezdomovci jsou lidé bez trvalého bydliště žijící na veřejných místech, jako jsou nádraží či zastávky. Tato skupina osob se často obrací na pomoc nocleháren a azylových domů. Skrytí bezdomovci jsou lidé bez střechy nad hlavou, kteří však po většinu roku zmíněné instituce nevyužívají. Během roku přespávají například ve starých automobilech, sklepích, či squatech a přes zimu využívají služby jako bezdomovci zjevní. Třetí skupinou jsou potenciální bezdomovci ohroženi ztrátou bydlení, žijící v nejistých a nevyhovujících podmínkách (Hradecká & Hradecký, 1996).

Komplexnější definici bezdomovectví vytvořila federace evropských národních organizací FEANTSA, která vypracovala typologii ETHOS. Domov je definován oblastí

fyzickou, sociální a právní. Osoba se stává bezdomovcem při absenci jedné z oblastí. Fyzická oblast znamená přiměřené bydlení, sociální oblast představuje vlastní, soukromé místo, právní oblastí se rozumí právní nárok na užívání daného prostoru. Podle typologie ETHOS existují čtyři hlavní kategorie bezdomovectví: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení a nevyhovující bydlení. Ty se dále dělí do třinácti podskupin. Kategorie bez střechy zahrnuje osoby, které žijí venku ve veřejných prostorech a na ulicích, a osoby v přespávající v noclehárnách. Do skupiny bez bytu se řadí osoby bydlící v ubytovnách pro bezdomovce (azylový dům, přechodná ubytovna, dočasné podporované ubytování), lidé žijící v pobytových zařízeních pro ženy, v ubytovnách pro imigranty, osoby opouštějící instituce (věznice, zdravotnická zařízení, zařízení pro děti) a osoby využívající dlouhodobou podporu. Třetí kategorie zahrnuje osoby, které žijí v nejistém bydlení (dočasné bydlení u rodiny či přátel, bydlení bez právního nároku, protiprávní obývání prostoru), osoby ohrožené vystěhováním a osoby, které jsou ohroženy domácím násilím. Poslední kategorií je nevyhovující bydlení, do níž se řadí lidé přebývající v provizorních stavbách (mobilní domy, provizorní stavby), osoby bydlící v nevhodných prostorech (neobyvatelné byty) a osoby přebývající v přelidněných bytech (Kliment & Dočekal, 2016; MPSV, 2013).

2.1.2 Příčiny bezdomovectví

Bezdomovectví představuje složitý společenský jev, a proto při definování jeho příčin nejsou autoři jednotní. Představím zde pojetí příčin bezdomovectví autorů, z nichž ve své práci vycházím, a také pojetí Ministerstva práce a sociálních věcí, jakožto důležitého aktéra v řešení bezdomovectví v ČR.

Hradecká a Hradecký dělí příčiny vzniku bezdomovectví na objektivní a subjektivní. Objektivním faktorem se rozumí rozvinutost sociální politiky státu a její působení. Sociální politika má za úkol chránit společnost před ekonomickým ohrožením, poskytnout prostor a podmínky pro rozvoj jednotlivců i skupin. Účinnost sociální politiky souvisí s dodržováním lidských práv, rovností příležitostí, nezaměstnaností, exkluzí, vzdělaností, zákonodárstvím, genderovou rovností, kriminalitou apod. „*Faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými skupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod.*“ (Hradecká & Hradecký, 1996, s. 33). Subjektivní příčiny se dělí na čtyři kategorie: materiální (př. ztráta zaměstnání), vztahové (př. rodinné problémy), osobní (př. choroba) a institucionální (př. propuštění z vězení). Při vzniku bezdomovectví

dochází ke kombinaci objektivních i subjektivních faktorů (Hradecká & Hradecký, 1996; Potůček, 1995).

Marek, Strnad a Hotovcová (2012) příčiny bezdomovectví klasifikují na primární, sekundární a terciární. Primární faktory zapříčinily, že se osoba stala bezdomovcem, a jsou spojené se sociálním úpadkem osobnosti. V tomto případě hraje v sociálním systému důležitou roli prevence. Sekundární příčiny představují psychický úpadek osobnosti, dají se ovlivnit a jsou důvodem, proč je stále jedinec bezdomovcem. U těchto příčin hrají důležitou roli ambulantní služby. Terciární faktory představují to, proč některé osoby bezdomovství opakovaně potkává. V tomto případě jsou důležité sociální práce.

Kliment a Dočekal představují pojetí bezdomovectví dle Fitzpatrickové, podle níž je příčin mnoho a objevují se v různých kombinacích. Za jednotlivé příčiny bezdomovectví jsou považovány: „*chudoba a nezaměstnanost (klíčové faktory), sexuální a psychické zneužívání v dětství nebo dospívání, rodinné rozvraty a konflikty, delikventní chování, zkušenost s pobytem ve vězení, dluhy, hypotéky, nezaplacené nájmy, sousedské neshody, zneužívání alkoholu a drog, vyloučení ze školy, nízká kvalifikace, psychické poruchy*“ (Fitzpatrick, Kemp & Klinker, 2004 in Kliment & Dočekal, 2016, s. 37).

Ministerstvo práce a sociálních věcí v Koncepti prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 uvádí, že kvůli nedostatku empiricky ověřených dat nelze určit pořadí důležitých faktorů, které přispívají ke vzniku a udržování bezdomovectví. Mezi nejvýznamnější faktory však obecně řadí dluhy, nesplácené hypotéky, hádky v rodině, dlouhodobý pobyt v některých institucích (vězení, dětský domov), společenské postavení, nedostatek sociálních vazeb a záchranných sítí, duševní onemocnění, zneužívání v raném věku, užívání návykových látek. Strukturální determinanty představují pracovní trh, trh s bydlením, sociální politiku, rovné příležitosti a změny v rodinném životě (MPSV, 2013).

2.1.3 Chudoba a sociální vyloučení

S bezdomovectvím se úzce pojí chudoba a sociální vyloučení. Ministerstvo práce a sociálních věcí definuje bezdomovectví jako extrémní sociální vyloučení. Příčinou i důsledkem bezdomovectví je chudoba (MPSV, 2013).

Na chudobu se lze dívat z různých úhlů pohledu a její definice se mezi odborníky liší. Kliment a Dočekal (2016) představují několik autorů a jejich definice chudoby. Mareš vnímá

chudobu jako překážku v uspokojování životních potřeb nebo jako nemožnost provádět určité typy činností. Chudobu lze dělit na absolutní a relativní. Absolutní chudoba představuje absenci prostředků, které jsou zapotřebí k uspokojení bazálních potřeb. Relativní chudoba označuje nižší uspokojování potřeb, než je v dané společnosti považováno za standard. O'Boyle definuje chudobu z hlediska distribuce příjmů a z hlediska minimální životní úrovně. Pokud jedinec nedosahuje standardu z obou hledisek (v rámci společenského kontextu), pak je považován za chudého. Pokud nedosahuje jen jednoho, nebo druhého hlediska, je označen jako částečně nebo okrajově chudý. Dle Ringena chudoba omezuje autonomii člověka, který pak není svobodný, protože veškeré finance investuje do uspokojení základních potřeb a nemůže volit, za co finance vydá. Být chudý též znamená nemít dostatek příjmů a majetku, o který by se člověk mohl opřít (Mareš, 1999 in Kliment & Dočekal, 2016; O'Boyle, 2005 in Kliment & Dočekal, 2016; Ringen, 2005 in Kliment & Dočekal, 2016).

Sociální vyloučení se týká sociální soudržnosti, respektive oslabení vazeb ve společnosti a následné exkluze. Vyloučení je chápáno jako stav, kdy se jedinec zcela nepodílí na společenském životě, a zároveň jako dynamický proces kontroly, kdy jsou sankcionováni všichni, kteří podkopávají řád společnosti. Hradecká a Hradecký sociální vyloučení představují jako postup, při němž jsou lidé odsouváni na okraj společnosti a mají znesnadněný přístup ke zdrojům, jako je bydlení, zdravotnictví či nabídka práce. Commins poukazuje na silnou provázanost mezi chudobou a sociálním vyloučením, protože chudoba představuje nedostatek materiálních věcí, příležitostí a práv. Lidem na okraji společnosti jsou pak práva a příležitosti odepřeny. Mezi faktory sociálního vyloučení patří nedostatečné příjmy, nízká kvalita vzdělání, nedostatečné bydlení a nízký politický vliv. Geddes staví sociální vyloučení do opozice se sociální kohezí. Abychom mohli mluvit o společenské soudržnosti, je nutné, aby nastala rovnováha mezi systémem, tržními silami, svobodou příležitostí a podnikáním spolu s principy solidarity a vzájemné podpory. (Commins, 1995 in Kliment & Dočekal, 2016; Geddes, 1998 in Kliment & Dočekal, 2016; Hradecká a Hradecký, 1996 in Kliment & Dočekal, 2016).

2.1.4 Problematické postoje k bezdomovectví

Lidé bez domova jsou marginalizovanou skupinou, což znamená, že jsou vytlačováni majoritní společností na okraj. Vnímání bezdomovectví je silně ovlivněno předsudky a stereotypy, což má za následek negativní a odmítavý postoj společnosti vůči lidem bez domova. Tím se tato skupina stává stigmatizovanou. Kvůli stigmatu dochází u jedince

k proměně vnímání sebe sama, stigma ho zraňuje a stává se jednou z příčin selhání při jeho reintegraci do společnosti. Předsudky jsou představy, názory a postoje vůči odlišné skupině lidí, které často nebývají založené na osobní zkušenosti, jsou spíše zprostředkované a v lidech zůstávají silně zakořeněné. (Giddens, 1999).

„Stereotyp je specifický druh postoje. Jedná se o sdílený postoj, společný hodnotící vztah vůči příslušníkům vlastních či cizích skupin. Ke sdílení stereotypů může dojít v rámci malé i velké sociální skupiny. [...] Stereotyp v podobě předsudku je souborem předpokládaných osobnostních charakteristik a způsobů jednání, kdy jejich nositel usuzuje, že vystihují určitou skupinu lidí“ (Kliment & Dočekal, 2016, s. 14).

Stereotypy a předsudky týkající se bezdomovectví jsou často příčinou negativního postoje společnosti vůči bezdomovcům a odmítání pomoci. Kliment a Dočekal (2016) představují několik způsobů, jak je možné problematické postoje vůči bezdomovectví změnit. Člověk své názory a postoje utváří celý život. Předsudky, které mají rodiče, mohou dítě do jisté míry ovlivnit, ale zároveň si dítě může vlastní názor díky vhodným a správným informacím utvořit samo, nezávisle na tom, co mu bylo rodiči předáno. V rámci formálního vzdělávání (základní, střední a vysoké školy) je tak prostor proto, aby žákům a studentům byly předávány pravdivé informace, které by vytváření negativních stereotypů zabránily a poskytly reálný obraz o dané skupině lidí. Dalším způsobem jak bojovat proti předsudkům je osvěta ve společnosti, která cílí především na dospělé osoby. Jiným způsobem bojování proti stereotypům je předávání pravdivých informací studentům pomáhajících profesí, kteří se v budoucnu s bezdomovci setkají a budou s nimi pracovat. Negativní postoje společnosti k bezdomovectví mají dopad i na sociální politiku, respektive na to, zda se tato problematika dostane do popředí. Téma, které je ve společnosti aktuální, se odráží v politických kampaních. Postoj společnosti k bezdomovectví má tedy vliv na politiku i organizace, které se zabývají bezdomovectvím (Kliment & Dočekal, 2016).

2.1.5 Charakteristika bezdomovců v České republice

Bezdomovectví je závažný celospolečenský problém a týká se nezanedbatelného množství lidí. O tom svědčí dostupné statistické údaje. Při posledním Sčítání lidu, domů a bytů, které v České republice v roce 2011 probíhalo, Český statistický úřad zmapoval mimo jiné i lidi bez domova. S ČSÚ spolupracovalo Sdružení azylových domů v ČR a Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. Do sčítání byly zapojeny azylové domy, domy na půli cesty, noclehárny a nízkoprahová denní centra. Sčítání neprobíhalo v terénu a bylo zaměřeno

pouze na lidi využívající sociální služby. Informace se podařilo získat od 11 496 dotazovaných.

Podle výsledků sčítání žije nejvíce lidí bez domova v Moravskoslezském kraji, nejméně v kraji Karlovarském. Z celkového počtu bezdomovců tvoří ženy 21,5%. Téměř polovina bezdomovců (49%) jsou svobodní lidé a 38,3% tvoří rozvedené osoby. Nejvíce bezdomovců mělo středoškolské vzdělání či byli vyučení (47,2%). Základní vzdělání mělo 28,5%, vysokoškolské 2,6%. Většina bezdomovců byla nezaměstnaná, ale 28,5% z nich pracovalo. Celkově tedy bylo zjištěno, že 4 700 bezdomovců pracuje (ČSÚ, 2012). Toto sčítání však zahrnuje především zjevné bezdomovce, a to pouze ty, kteří využívali sociálních služeb a byli ochotni při sčítání spolupracovat. Dále sčítání zahrnuje i některé skryté bezdomovce, naopak nebyli zahrnuti zjevní bezdomovci nevyužívající sociální služby. Podle typologie ETHOS byli sečtení pouze lidé bez střechy nad hlavou a také lidé bez bytu. Kliment a Dočekal (2012) uvádějí, že s přihlédnutím k předchozímu zkoumání využívá sociálních služeb 60% sečtených bezdomovců. Na základě toho odhadují celkový počet zjevných bezdomovců v České republice na 19 160, což je 0,2% populace. Hradecký uvádí, že v České republice žije 19 271 zjevných bezdomovců, 8 211 skrytých, celkem je jich 27 482. Potenciálních bezdomovců, kteří jsou bezdomovectvím ohroženi, je přibližně 100 000 (Hradecký et al., 2012 in Kliment & Dočekal, 2012). Nejhojněji byla zastoupena věková kategorie 40-49 let u mužů a 20-29 let u žen. Dle údajů MPSV ČR (2013) se v bezdomovecké populaci vyskytuje více chronických onemocnění, infekčních potíží a duševních poruch než ve zbytku společnosti. Velice často jsou tyto zdravotní komplikace spojené s užíváním alkoholu a drog, přičemž závislost na psychoaktivních látkách je úzce spojena s duševním onemocněním. Nelze však jednoznačně určit, co je příčina a co následek. Ze sčítání vyplývá, že 67% dotázaných byli občané ČR, 16% tvořili Slováci. Nejvíce zastoupenou etnickou menšinou byli Romové, kteří nejčastěji nedosahovali adekvátního bydlení.

2.1.6 Evropské organizace zabývající se pomocí bezdomovcům

V této části stručně představím několik evropských programů a organizací, které se zabývají bezdomovectvím.

Důležitou organizací je FEANTSA neboli Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci. Tato organizace sdružuje země EU a USA. Řeší problém bezdomovectví skrze koordinaci aktivit národních sdružení, která s bezdomovci pracují, a

podporuje jejich začlenění do společnosti. Zajišťuje též sdílení informací a zkušeností mezi organizacemi. Organizace EAPN též známá jako Evropská síť sdružení bojující proti chudobě a společenskému vyloučení se věnuje potlačování chudoby a společenského vyloučení. Sdružuje všechny skupiny a organizace, které pomáhají lidem v nouzi a osobám na okraji společnosti. FEBA je Evropská federace potravinových bank, jež sdružuje organizace bojující proti hladu a plýtvání. Potravinové banky shromažďují potraviny a dále je pak přerozdělují potřebným (Hradecký a Hradecká, 1996).

V rámci Evropské komise vznikla Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení, která představila strategii Evropa 2020. Členské státy vytyčily společný cíl - aby se do roku 2020 snížil počet chudých či sociálně vyloučených o 20 milionů. V roce 2008 žilo v rámci EU 80 milionů chudých osob. Zlepšení situace (která je podle EU v 21. století nepřijatelná) se má docílit skrze snazší přístup na trh práce, sociální ochranu, vzdělání, základní služby, inkluzi, nová partnerství mezi státy, inovativní přístupy států, lepší koordinaci politik

2.1.7 Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům

„Sociální politika je politikou, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života“ (Krebs et al., 2007, s. 17). Sociální politika je důležitým prvkem společnosti, má za úkol rozvíjet sociální sféru a hledá řešení problémů. Koncept prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 do současného systému sociálních služeb zahrnuje podporu bydlení ve formě příspěvků na bydlení či doplatků na bydlení, dále pak sociální práce, které pomáhají stabilizovat situaci ohrožených osob a zabraňují buď ztrátě bydlení, nebo pomáhají bydlení znovu získat. Další součástí sociální politiky je sociální bydlení, zdravotní péče (terénní, ambulantní, lůžková péče, následná péče). Efektivita sociální politiky je také zaměřena na získávání a sdílení informací, vzdělání a osvětu. Celý systém však narušují jeho nedostatky, jako je malý počet pracovníků, kteří by se mohli plně věnovat klientům a motivovat je ke změně, jednotná strategie při řešení bezdomovectví, legislativní ukotvení některých pojmů (například sociální bydlení), odkázanost lidí na ochotu obcí a úředníků, nedostatečné financování, odmítavý postoj vůči bezdomovcům (MPSV, 2013).

Matoušek, Koláčková a Kodymová (2010) dělí praktické přístupy zaměřené na pomoc bezdomovcům na preventivní aktivity, služby zaměřené na naplnění základních potřeb a služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost.

Mezi preventivní aktivity patří především sociální poradenství, jež dopomáhá lidem k samostatnosti. Zaměřuje se na komunikaci s úřady, pomáhá klientům orientovat se v systému dostupných služeb. Spletitost úředních postupů je však často překážkou ve znovuzачlenění bezdomovců. Základní poradenství poskytuje informace o způsobech, jak zmírnit tíživou situaci. Patří sem řešení pojištění, podpora, pomoc, zaměstnanost. Odborné poradenství pomáhá řešit konkrétní potíže, především v rámci rodiny, v péči o dítě, v péči o lidi po výkonu trestu apod. Osobní problémy a obtížné situace často bývají příčinou bezdomovectví, proto poradenství slouží jako prevence bezdomovectví. Tato služba je bezplatná a nejčastěji probíhá v nízkoprahových centrech a občanských poradnách.

Služby zaměřené na naplnění základních potřeb jsou určeny především pro ty, kteří domov nemají. Tato pomoc se soustředí na uspokojování základních životních potřeb. Bezdomovcům je zde nabízen prostor k odpočinku, potrava, lékařská péče, možnost provedení osobní hygieny a poskytnutí oblečení. Nejčastěji zařízení poskytují tyto služby současně. Řadí se sem azylové bydlení, jež může být krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Azylové služby slouží jako nácvik samostatnosti a odpovědnosti. Mezi dlouhodobé azylové bydlení patří cvičné a chráněné byty, které se nejvíce podobají běžnému bydlení. V rámci jejich užívání klienti komunikují se sousedy, získávají větší sebejistotu, jejich stigmatizace klesá a šance na úplnou integraci se zvyšuje. Ve službách zaměřených na základní potřeby jsou výsledky okamžité a ve srovnání se službami integračními sem proudí většina financí. Integrační služby jsou však neméně důležité, protože především ony pomáhají konkrétně řešit příčiny bezdomovectví, nikoliv pouze zmírňovat následky tíživé životní situace.

Mezi služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost se řadí vzdělávací a rekvalifikační služby, které však v České republice nejsou příliš rozšířeny. „*Tyto služby by měly být založeny na vzájemně doplňujícím posilování sociálních dovedností a pracovních návyků se skutečnou rekvalifikací. Rekvalifikace znamená nabytí nových vědomostí a dovedností vztahujících se k nějakému konkrétnímu oboru*“ (Matoušek et al., 2010, s. 325). Do této skupiny služeb též patří chráněná a podporovaná zaměstnání, jako jsou chráněné dílny a tréninková pracoviště. Zaměstnanci zde neuzavírají pracovní smlouvu, jde spíše o ochranu a minimalizaci zátěže a zohledňování potřeb klientů. Vedle chráněných dílen a tréninkových

pracovišť existují podporovaná zaměstnání, která se nacházejí na pomezí mezi sociálními službami a pracovním trhem. Zde se již uzavírá pracovní smlouva, zaměstnanec má více povinností a zároveň více kompetencí. Ve srovnání s klasickým zaměstnaneckým poměrem jsou zde však zohledněny potřeby klienta. Jedním z druhů podporovaného zaměstnání jsou veřejně prospěšné práce, které nekvalifikovaným lidem poskytují startovní pozici nebo chrání lidi v předdůchodovém věku, kteří by na trhu práce neuspěli. Veřejně prospěšné práce (VPP) často organizují neziskové organizace. Člověk vykonávající VPP je zároveň klientem i zaměstnancem. Tento vztah však může být problematický, protože neziskové organizace často nutí pracovníky setrvat na stejné pozici a vykonávat VPP, jelikož místo nich nemají adekvátní náhradu. A to i přesto, že by se již na otevřeném pracovním trhu mohli uplatnit. Posledním způsobem pomoci s integrací a soběstačností je sociální podnik (Matoušek et al., 2010). Vzhledem ke zvolenému tématu bakalářské práce se budu sociálním podnikům věnovat celou následující kapitolu.

2.2 SOCIÁLNÍ PODNIK

2.2.1 Třetí sektor

V této části nejprve představím třetí sektor, do něhož sociální podniky spadají. „*Pro třetí sektor se užívá označení občanský sektor, neziskový sektor, dobrovolnický sektor nebo sociální ekonomika. Třetí sektor označuje veřejný prostor, který je definován většinou pomocí typologie neziskových organizací (not-for-profit) nebo výčtem subjektů sociální ekonomiky*“ (Dohnalová, Deverová & Šloufová, 2012, s. 13). Třetí sektor se pojí s občanskou společností, která zahrnuje jednání a seskupování občanů. Patří sem jak organizované formální subjekty (př. spolek, nadace), tak neformální složky (př. protesty občanů). V rámci občanské společnosti se jednotlivci podílí na veřejném dění a vyjadřují se k aktuální situaci ve společnosti. Jedinci tedy vystupují ze soukromí a spojují se ve větší celky, aby naplnili společné cíle. Třetí sektor je tvořen organizacemi, které jsou označovány jako subjekty. Subjektům nejde pouze a primárně o dosažení zisku, ale o dosahování nějakého cíle, ze kterého většinou profituje společnost, nebo alespoň její část. Ve třetím sektoru se tedy prolínají obecně prospěšné aktivity, sociální a ekonomické aktivity. Občanský sektor se vyskytuje na pomezí státu, trhu a domácností a vztahuje se k veřejnému a ziskovému sektoru. Vztahy mezi politickou, ekonomickou a občanskou společností mají vést k rozvoji společnosti po ekonomické, sociální a kulturní stránce.

Třetí sektor umožňuje společnosti, aby se neustále rozvíjela. Mezi jeho důležité role patří úloha participační – možnost jedinců sdružovat se, prosazovat společné cíle a zasahovat do veřejného dění. Dále úloha servisní, která představuje nabídku služeb zejména tam, kde je stát či trh nenabízí. Občanský sektor je důležitý také díky své inovační funkci, což znamená, že reaguje na novou situaci. Také vytváří nové strategie a postupy, chrání práva a podporuje sociální změnu, umožňuje prosazovat veřejně prospěšné cíle, poskytuje prostor pro vyjádření, umožňuje pluralitu názorů, podporuje demokracii, charitativní projekty a umožňuje přerozdělovat zdroje.

Lester M. Salomon a Helmut K. Anheier shrnuli společné znaky subjektů třetího sektoru, kterými jsou: organizovanost, soukromý charakter a nezávislost na státu, zásada nerozdělování zisku, samosprávnost, dobrovolnost. Organizovanost znamená, že jsou subjekty institucionalizované, tedy že jsou vedeny jako právnická osoba nebo jsou jasně strukturálně organizované. Dále subjekt nepodléhá státu, což znamená, že není řízen státem. Subjekt ale může od státu získávat prostředky pro své fungování. Subjekt svůj zisk nepřerozděluje, ale může jej vytvářet a používá ho k dosažení naplnění vlastních cílů. Subjekt je samosprávný, tudíž ho neřídí jiná organizace, a je založen na dobrovolné participaci jedinců.

Podle Evropské komise plní subjekty občanského sektoru tyto funkce: zprostředkovávají služby (zdravotnické služby, poskytování informací, poradenství, podpůrné, tréninkové a sociální služby), obhajují a prosazují společensky prospěšné cíle, subjekty jsou tvořeny lidmi se společným zájmem a jedinci vzájemně spolupracují, subjekty koordinují činnosti, podávají potřebné informace a podporují jednotlivé organizace (Dohnalová et al., 2012; Skovajsa, 2010).

2.2.2 Sociální ekonomika

2.2.2.1 Vymezení pojmu

„Sociální ekonomika je ve své podstatě synonymní označení pro třetí sektor. Podstatné je, že subjekty sociální ekonomiky jsou odlišné od státních institucí, i od komerčních subjektů zaměřených primárně na výtěžnou činnost“ (Dohnalová, Deverová & Legnerová, 2015, s. 14). Do sféry sociální ekonomiky spadají ekonomicky činné organizace občanského sektoru a též segment tržního sektoru, jako jsou družstva či nové typy sociálních podniků.

Sociální ekonomika je podporována i v rámci Evropské unie. Její důležitost EU vidí především v tom, že je kromě dosahování zisku založena na solidaritě, podporuje zaměstnanost a ekonomiku. Sociální ekonomika zahrnuje složky ekonomické i sociální, tudíž reaguje na nově vznikající problémy a potřeby společnosti a nabízí nová řešení. Podporuje společenský zájem, ekonomickou soběstačnost a demokratické principy uvnitř organizace (Dohnalová et al., 2012; Dohnalová et al., 2015).

V roce 2002 vydala Evropská stálá konference družstev, vzájemných společností, sdružení a nadací Chartu sociální ekonomiky, podle níž subjekty sociální ekonomiky musí upřednostňovat jedince a sociální cíl před ziskem, v subjektech je účast jedinců dobrovolná, vnitřní organizace subjektu je demokratická, zájmy jednotlivce jsou slazeny se zájmy veřejnými, subjekt funguje na principech solidarity a odpovědnosti, není závislý na státní moci a veřejné správě a část zisku je využívána pro prosperitu subjektu, pro rozvoj služeb a obecného zájmu (Dohnalová et al., 2015).

2.2.2.2 *Trojí prospěch*

Sociální ekonomika je spojena s tzv. konceptem trojího prospěchu, což znamená, že zahrnuje aktivity, které podporují ekonomický, sociální a environmentální prospěch. V angličtině je rovněž užíván termín Triple bottom line („Tři P“) – Profit, People, Planet. Sociální prospěšnost spočívá v dobrovolném založení subjektů a určení vlastních předpisů na základě demokratických principů. Subjekty zároveň nesmí být v rozporu s legislativou. Podporují a uspokojují potřeby veřejnosti či skupiny lidí. Ekonomický prospěch představuje odlišné nakládání se ziskem, který se investuje do rozvoje subjektu a do uspokojování místních potřeb. Ziskem se rozumí vlastní výdělek i další zdroje příjmů, jako jsou dary nebo dotace. Subjekt vykonává pravidelnou dlouhodobou činnost a nepodléhá jiným institucím (a to, i pokud je subjekt spoluzaložen obcí či soukromou společností). Environmentální a místní prospěch přináší sociální ekonomika obci, místu, regionu. Subjekty ke své činnosti potřebují místní zdroje (př. zaměstnance), pomáhají uspokojovat lokální potřeby, interagují s místními úřady, organizacemi a občany (Dohnalová et al., 2012).

2.2.3 Sociální podnik

Sociální podnik lze chápat skrze dva hlavní přístupy. První a hlavní přístup je založen na pracích výzkumné sítě EMES, která představila sociální podnik „ideálního typu“. Tato koncepce přináší ucelený přístup k sociálnímu podnikání založený na empirickém

zkoumání. V rámci tohoto přístupu jsou sociální podniky zahrnuty do třetího sektoru, nabízí služby a vyrábí zboží s cílem prospěchu společnosti či její části. Důraz je kladen na demokratickou organizaci uvnitř podniku a samosprávu. Druhý přístup chápe sociální podnikání jako způsob, jak měnit společenskou situaci skrze aktivitu sociálního podniku. Tento přístup klade důraz na inovativní postupy při řešení společenských problémů skrze nabízení služeb, které většinou poskytují neziskové nestátní organizace (Dohnalová et al., 2012).

2.2.3.1 Sociální podnik „ideálního typu“

Sociální podnik „ideálního typu“ je součástí třetího sektoru a splňuje určitá kritéria z hlediska sociálního, ekonomického a z hlediska participativního řízení podniku. Tato hlediska nemají být podmínkami, které podniky musí splňovat, jde spíše o popsání a srovnání subjektů. Sociální hledisko je dáno cílem sociálního podnikání, tedy vykonáváním aktivit prospěšných pro společnost či určitou skupinu lidí. Sociální podniky jsou založeny na iniciativě občanů se stejným cílem či potřebou a platí zde pravidlo omezeného přerozdělování zisků. Z hlediska sociálního je tedy důležité, aby podniky byly prospěšné společnosti (kdy veřejný prospěch není chápán pouze jako druhotný efekt, ale jako princip sociálního podnikání) a také podpořit odpovědnost lidí na lokální úrovni za to, co se kolem nich ve společnosti děje. Z ekonomického hlediska hovoříme o sociálních podnicích jako o realizaci aktivit, které vyrábí zboží či poskytují služby. Hlavní aktivitou je tedy ekonomická činnost, čímž se sociální podniky liší například od neziskových organizací, které se účastní dobrovolnických aktivit či přerozdělují finance. Zakladatelé sociálních podniků jsou si také vědomi veškerých ekonomických rizik. Podniky mohou odměňovat peněžními i nepeněžními způsoby, ale platí zde pravidlo alespoň minimálního podílu placené práce. Z hlediska participativního řízení je pro sociální podniky typická rozsáhlá autonomie – vznikají z dobrovolné iniciativy, stanovují si samy své cíle a postupy, a i když mohou čerpat dotace, nejsou řízeny jinými institucemi a organizacemi. Dále by v podniku měly mít hlasy všech jedinců stejnou váhu, nehledě na vložený kapitál. V sociálním podniku fungují společně všichni aktéři, zapojují se do činností, účastní se rozhodování a vše probíhá na demokratických principech (Dohnalová et al., 2015).

2.2.3.2 Sociální podnikání a neziskové organizace

Sociální podniky i neziskové organizace jsou společensky prospěšné subjekty. Neziskové organizace spadají do netržního (neziskového) odvětví. Neziskový sektor se dělí

na veřejný a třetí sektor. Do veřejného sektoru spadají neziskové subjekty, které působí v rámci veřejného neziskového sektoru. Sem lze řadit především veřejnou správu. Do třetího sektoru patří neziskové subjekty ze soukromého neziskového sektoru. Ty sdružují občany a umožňují jim podílet se na aktivitách občanské společnosti. Sociální podnikání se řadí do veřejného a tržního odvětví. Na rozdíl od sociálních podniků není hlavní činností neziskových organizací ekonomická činnost a vytváření zisku a dochází zde k přerozdělování financí pro dosažení užitku. Pokud nezisková organizace vykonává ekonomické aktivity, měly by spadat do vedlejší doplňkové činnosti. (Nadace neziskovky, 2019; Vysoká škola evropských regionálních studií, 2010).

„Finanční zdroje neziskových organizací tvoří zejména výnosy z vlastní a doplňkové činnosti, z prodeje či pronájmu, z reklam, darů, dědictví a sponzoringu, od pojišťoven a fondů, z úroků, sbírek, tombol, loterií, daňových úlev a z veřejných rozpočtů. Zvláštními finančními zdroji pro některé neziskové organizace jsou členské příspěvky, příspěvky věřících občanů, výnosy z daní a poplatků.“ (Vysoká škola evropských regionálních studií, 2010, s. 3)

2.2.4 Lidé v sociálních podnicích

Všechny organizace (včetně sociálních podniků) jsou tvořeny čtyřmi složkami: finanční, informační, lidskou a materiální. Personální řízení, tedy práce s člověkem, jeho pracovními výsledky, schopnostmi, chováním a vztah s ostatními na pracovišti, je nedílnou součástí dobře fungujícího podniku. Vhodná personální politika umožňuje naplňovat cíle sociálního podniku skrze zaměstnance, protože jejich motivovanost a zápal pro práci posilují konkurenceschopnost podniku. Z toho důvodu je lidská složka chápána jako nepostradatelná a nejcennější. (Dohnalová et al., 2015).

2.2.4.1 Vedení sociálních podniků

Dohnalová et al. (2015) představuje několik autorů, kteří se zabývají vedením podniku a popisují dva hlavní přístupy vedení podniku. Armstrong a Kotter rozlišují řízení podniku a vedení podniku. Řízení je chápáno spíše jako funkční naplňování cíle, s vedením se pojí emoce, kuráž, nadšení a změna. Vůdce navrhuje inovace a uskutečňuje své vize skrze motivované zaměstnance. Práce s motivací je tedy důležitá napříč celým podnikem, nikoliv pouze na nejvyšších pozicích. Adair popisuje vůdce jako osobu, která udává směr, je inspirativní, posiluje tým, dává příklady, je akceptována. Opakem vůdce je manažer, který

tyto schopnosti postrádá. Burns rozlišuje vedení podniku na transakční a transformační vedení. Transakční vedení (manažerské) je výměnou pracovních dovedností za určitou odměnu. Transformační vedení (vůdcovské) se pojí s motivací a inspirací. Právě s transformačním vedením se lze setkat v sociálních podnicích. Pro vůdce jsou důležité vlastnosti jako nadšení pro práci, pokora, sebevědomí, skromnost, laskavost, empatie, vytrvalost, víra ve vykonávanou práci a důvěra v ostatní lidi a jejich potenciál. (Adair, 2010 in Dohnalová et al., 2015; Armstrong, 2008 in Dohnalová et al., 2015; Burns, 2012 in Dohnalová et al., 2015; Kotter, 2008 in Dohnalová et al., 2015).

2.2.4.2 Zaměstnanci v sociálním podniku

V oblasti sociálního podnikání existují dva typy pracovních vztahů. Prvním z nich je zaměstnanecký vztah, který je tvořen zaměstnancem a zaměstnavatelem. Druhým vztahem jsou dobrovolnické aktivity, které jsou prováděny dobrovolně a bez finanční odměny. Na zaměstnance má největší vliv přístup vedení, a to především nejvyššího nadřízeného. Veškeré pracovněprávní vztahy podléhají zákoníku práce. V sociálních podnicích se jedná se o závislou práci, tedy práci definovanou vztahem nadřízeného a podřízeného, kdy zaměstnanec vykonává práci zadanou zaměstnavatelem. Tato práce je ohodnocena mzdou, platem nebo odměnou za práci a je vykonávána na pracovišti během pracovní doby. V sociálních podnicích je možné uzavřít pracovní poměr, dohodu o provedení práce i dohodu o pracovní činnosti. Pro sociální podniky je často typická flexibilní pracovní doba, která zahrnuje zkrácenou pracovní dobu, pružnou pracovní dobu, práci z domova.

Při výběru zaměstnanců sociálního podniku je důležité dbát na to, aby zaměstnanec dokázal požadovanou práci kvalitně plnit a dokázal se ztotožnit s posláním podniku. Výběr zaměstnance, jeho zaškolování a další rozvíjení stojí mnoho úsilí a času. Důležité je také stanovit počet zaměstnanců potřebný k vykonání aktivit podniku. Nejdříve je nutné určit, odkud podnik může vhodné zaměstnance získat, poté je nutné zvolit vhodný způsob získání uchazečů a následně výběr uchazečů. Zdroje pro získání uchazečů mohou být interní či externí. Interní zdroje představují výběr uchazeče z řad zaměstnanců, kterým je nabídnuta nová pozice. Při hledání externích uchazečů je důležitý personální marketing, tedy správné zaměření se na cílovou skupinu a snaha zaujmout vhodné potenciální zaměstnance, kteří jsou pro fungování podniku klíčoví. Při získávání nových kandidátů jsou voleny metody, které jsou finančně nejméně náročné. Mezi tyto metody patří webové stránky podniku, inzerce na pracovním portále, inzerce v tisku, inzerce vyvěšené v jiných organizacích či

školách a inzerce na sociálních sítích. Poslední možností je doporučení uchazeče od zaměstnance. Při výběru uchazečů může dojít k předvýběru kandidátů podle zaslaných životopisů a motivačních dopisů. Samotný výběr obsahuje výběrový rozhovor, který zjišťuje zkušenosti uchazeče a jeho motivaci. Uchazeči je také představena pracovní nabídka, náplň práce a finanční ohodnocení. Během výběru může dojít k testování schopností a znalostí, psychodiagnostice či assessment centru (neboli komplexnímu posouzení kandidáta a jeho silných stránek skrze plnění úkolů, během nichž je pozorován) (Dohnalová et al., 2015).

2.2.5 Sociální podniky v České republice

V České republice a ostatních zemích Evropy je sociální ekonomika přítomná a postupně se rozvíjí. Sociální podnikání představuje poměrně nový přístup, který je rozšířen především v západních zemích EU. V ČR sociální ekonomika i sociální podnikání existují, nejsou však legislativně ukotvené a povědomí veřejnosti o těchto pojmech je nízké. Sociální podniky u nás vznikají díky občanské iniciativě, tzv. vytváření zdola. Většinou vytváří pracovní místa a poskytují zboží a služby. Výskyt sociálních podniků je také podmíněn finanční podporou EU, především Evropským sociálním fondem. (Dohnalová et al., 2015).

2.2.5.1 Rozvoj sociálního podnikání v ČR

Prvním faktorem, který má dopad na rozvoj sociálního podnikání je vliv zahraničních odborníků, jejichž výzkumy podporují vznik sociálních podniků v ČR. Na jejich základě vznikají výzkumy, projekty a nové předměty na vysokých školách, které se sociální ekonomikou zabývají.

Druhý faktor je vliv WISE modelu – zakládání integračních podniků. EU vydala Výzvu č. 30 „Sociální ekonomika“, která měla za cíl podpořit vznik sociálních podniků a pomoci osobám samostatně výdělečně činným, které podnikají, patří do některé z cílových skupin a jejich aktivita je zaměřena na sociální podnikání. Přijímání žádostí o finanční podporu probíhalo v letech 2009-2013. V tomto období se podpory dočkalo 131 subjektů. Finanční podpora se pohybovala mezi 100 000 Kč a 200 000 eury a zajišťoval ji Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost a Evropský sociální fond.

Třetím faktorem je tzv. asociativní model sociálního podniku, neboli podnik vytvořený zdola nahoru, z občanského sektoru. V roce 2009 vznikla TESSEA - Tematická síť pro sociální ekonomiku. V rámci této sítě mohou lidé vzájemně sdílet své zkušenosti, a to skrze

vydávány měsíční zpravodaj, web a pořádané konference. Sociální podniky jsou u nás definovány prospěchem v oblasti sociální, ekonomické, environmentální a místní.

Čtvrtý faktor se nazývá družstevní model, je také tvořen zdola nahoru, a to ze sektoru družstevního. Sem se řadí družstva, která jsou považována za sociální podniky a jsou s koncepcí sociální ekonomiky obeznána. Družstva jsou legislativně ukotvena v Zákoně o obchodních korporacích č. 90/2012 Sb., § 758. Družstvo se podle něj soustředí na činnosti podporující soudržnost, integruje osoby znevýhodněné sociálně i pracovně, pomáhá uspokojovat lokální potřeby, využívá lokální zdroje. Družstva se u nás organizují hlavně podle sféry působení a mohou se sdružovat do jednotlivých svazů, příkladem je Družstevní Asociace ČR, která spolupracuje s Evropskou komisí a snaží se v ČR prosazovat družstevní činnost.

Pátým bodem je business model, zdola nahoru utvářený z tržního sektoru. Zde je subjekt spojen se sociálními inovacemi a jeho aktivity jsou společensky prospěšným podnikáním. Sociální inovace označují nový přístup a řešení společenských problémů. Sociální podnikání je u nás podpořeno Asociací společenské odpovědnosti. Celosvětově nejznámější platformou je Global Compact, která je zaštitěná OSN (Dohnalová et al., 2012; Dohnalová et al., 2015).

2.2.5.2 *Legislativa*

V ČR není sociální ekonomika a sociální podnikání právně ukotvené. Od roku 2015 je však připravován zákon o sociálním podnikání. Zákon bude definovat sociální podnik a integrační sociální podnik a zavede registr těchto podniků. V plánu je též založení Rady pro rozvoj sociální ekonomiky. Zákon vymezuje oblast poskytování podpory, ale nepřináší žádné konkrétní výhody. Přípravou zákona se zabývá Úřad vlády ČR, Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo práce a sociálních věcí. V současné době jsou z právního hlediska subjekty sociální ekonomiky právnické osoby a dělí se na tržní a netržní. Obchodní korporace a družstva se řadí mezi tržní odvětví ekonomiky. „*Netržní odvětví sociální ekonomiky tvoří obecně prospěšné společnosti, ústavy, spolky, nadace a nadační fondy a evidované právnické osoby církví a náboženských společností*“ (Dohnalová et al., 2015, s. 46). Podle výzkumu společnosti P3 – People, Planet, Profit, o.p.s. tvoří 48% sociálních podniků společnosti s ručením omezeným, obecně prospěšné společnost 25%, spolky 9%, OSVČ 7% a družstva 6% (Dohnalová et al., 2015; Tessea, 2018).

2.2.5.3 *Statistické údaje*

Následující informace pochází ze Zprávy o stavu sociálního podnikání v ČR, která byla vydána organizací TESSEA v roce 2018. Zpráva uvádí, že podle průzkumu společnosti P3 – People, Planet, Profit, o.p.s. k roku 2018 existovalo 224 sociálních podniků, z nichž 53 působilo v Praze, 19 podniků bylo z Jihomoravského kraje a 18 z Moravskoslezského kraje. Nejméně byly sociální podniky zastoupeny v Karlovarském a Libereckém kraji. Sociální podniky velmi často nabízí zaměstnání lidem z více cílových skupin. V roce 2015 byly nejčastěji zaměstnávány osoby zdravotně postižené, které tvořily 64%, poté dlouhodobě nezaměstnané osoby 38%, mladí lidé v tíživé životní situaci 16%, 15% tvořili lidé etnických menšin a lidé, kteří pečují o rodinné příslušníky, tvoří 14%. TESSEA porovnála tato data s výzkumy podniků, které jsou podpořeny v Operačním programu Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LZZ). Výsledky jsou podobné, navíc se zde však objevuje kategorie lidí bez přístřeší a po výkonu trestu, kteří tvoří 9%, a lidí se závislostmi 7%. Sociální podniky oslovené v roce 2015 měly v průměru 17 zaměstnanců, z toho 13 osob bylo z cílové skupiny. Množství zaměstnaných lidí oproti roku 2013 vzrostlo. Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí, že v roce 2018 měly sociální podniky průměrně 14,4 zaměstnanců, 10,2 z nich bylo z cílové skupiny. Podíl podniků, které mají zisk, vzrostl v roce 2015 na 48% (ve srovnání s rokem 2013, kdy tvořil 40%). Podnikům podpořených OP LZZ vzrostl v roce 2017 zisk na 53% (ve srovnání s rokem 2016, kde byl zisk 40%). Od skončení podpory OP LZZ (červenec 2018) ukončilo svou aktivitu 41% podniků, některé z nich se změnilo na chráněná pracovní místa. Veškeré dotázané sociální podniky jako zdroj financí užívají svůj podnikatelský zisk. Více než polovina také využívá podpory Úřadu práce. Půjčky a úvěry si bere čtvrtina podniků a méně než 15% podniků využívá jiné vlastní prostředky, dary sponzorů, podpory krajů a obcí. Nejčastějšími problémy sociálních podniků je málo času, finanční potíže, potíže s obchodem a marketingem. Dotázané podniky by uvítaly finanční pomoc skrze dotace (68%), příspěvek za zaměstnání znevýhodněných osob (64%), poradenství (59%) a půjčku (24%) (Tessea, 2018).

2.2.6 Sociální ekonomika v EU

Sociální ekonomika je v rámci Evropské unie hojně rozšířena, napříč jednotlivými státy je však chápána různě. Společnost CIRIEC, která zkoumá sociální ekonomiku, na základě výzkumu z roku 2007 vytvořila tři kategorie zemí podle toho, jak uznávají pojmy „sociální ekonomika“, „sociální podnik“, „neziskový sektor“, „terciární sektor“. Výzkum se

zabýval uznáním pojmů ve sféře akademické a vědecké, dále ve veřejné správě a v samotném sektoru sociální ekonomiky. První kategorií jsou země, které pojem sociální ekonomiky přijímají široce. Mezi ně se řadí Španělsko, Francie, Portugalsko, Belgie, Irsko a Řecko. Druhou kategorií jsou země, které pojem přijímají středně. V tomto případě výzkum hovoří o Kypru, Dánsku, Finsku, Lucembursku, Lotyšsku, Švédsku, Maltě, Polsku, Spojeném království, Bulharsku a Islandu. Poslední skupinou jsou ty státy, které pojem sociální ekonomika neuznávají vůbec. Sem patří Rakousko, Česká republika, Estonsko, Maďarsko, Litva, Nizozemsko, Slovensko, Rumunsko, Chorvatsko, Slovinsko (CIRIEC, 2007).

Obecně lze říci, že ve střední a východní Evropě je sociální podnikání nejméně rozšířené. Defourny shrnul hlavní překážky, které v těchto zemích omezují rozvoj sociálního podnikání: politika podceňující sílu jiných organizací, která klade velký důraz na sílu volného trhu, odpor či nedůvěra v družstva a NNO, jenž lidé často spojují se socialismem, nedocení funkce třetího sektoru jakožto alternativy, přílišná odkázanost neziskových organizací na stát, nedostatečná finanční podpora občanského sektoru, subjekty, které své aktivity výhradně podřizují vyššímu zisku, nedostatečné legislativní ukotvení sociální ekonomiky, nedůvěra v koncept solidarity, potíže se získáváním lidských i finančních zdrojů (Defourny, 2006 in Dohnalová et al., 2015).

V rámci EU dochází k rozvoji sociální ekonomiky od roku 1989. První orgán zabývající se sociální ekonomikou zřídila Evropská komise v roce 1989. Bylo jí oddělení pro sociální ekonomiku na generálním ředitelství XXIII. Významnou roli v sociální ekonomice hraje též Evropský hospodářský a sociální výbor (EHSV) a Evropský parlament – konkrétně meziskupina Evropského parlamentu Sociální ekonomika. EHSV vydal Strategii Evropa 2020, jejímž hlavním cílem je zvýšit zaměstnanost, investování do vědy a výzkumu 3% HDP, snížit skleníkový jev, podpořit dokončení školní docházky a snížit chudobu o 25%. V roce 2000 vznikla Evropská stálá konference družstev, vzájemných společností, sdružení a nadací (CEP-CMAF), která vydala Chartu sociální ekonomiky (zmiňovanou výše). Sociální ekonomika je v rámci EU podporována skrze projekty zaměstnanosti a sociální soudržnosti, jako je podpora středních a malých podniků a zaměstnanosti. Dále pak skrze Evropský sociální fond (ESF), který podporuje místní organizace. Významnou organizací EU je CIRIEC - mezinárodní síť, která se zabývá výzkumy, sbíráním informací a vydáváním publikací, které se zaměřují na sociální ekonomiku. CIRIEC vydala dokument Sociální ekonomika v Evropské unii, který podává

zprávu o stavu sociální ekonomiky. Evropská unie vidí v sociální ekonomice potenciál, protože může pomoci cíle Evropy 2020 naplnit. Dále zdůrazňuje nepostradatelnou hospodářskou funkci sociálního podnikání a zároveň princip solidarity, na němž je založeno. V Sociální ekonomice v Evropské unii je též uvedeno, že sociální ekonomika pomáhá snižovat nezaměstnanost, podporuje integraci exkludovaných skupin a je pro budoucí vývoj v Evropě nepostradatelná (CIRIEC, 2007; Dohnalová et al., 2012).

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Práce se zaměřuje na propojení tématu bezdomovectví s tématem sociálních podniků. Ve výzkumu se zabývám zkoumáním sociálních podniků, které zaměstnávají lidi bez domova. Hlavním cílem je zjistit, jak podniky fungují, jaké mají cíle, zda se daří jejich cíle naplňovat a jak je sociální podnik hodnocen vedením podniku a zaměstnaným klientem, který má zkušenost s bezdomovectvím.

Ve výzkumu odpovím na tři výzkumné otázky:

- 1) Jaký program mají sociální podniky a jak pomáhají lidem bez domova?
- 2) Jak se podle vedení či zakladatelů daří vybraným sociálním podnikům naplňovat své cíle?
- 3) Jak sociální podnik hodnotí lidé bez domova, kteří s ním mají zkušenost?

3.2 Výzkumná strategie

Na konkrétních příkladech sociálních podniků budu zkoumat, jak tyto instituce fungují a jakým způsobem pomáhají lidem bez domova. Jelikož chci zkoumat menší počet podniků a zjistit mnoho podrobných informací, pro výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii. *„Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů“* (Strauss & Corbinová, 1999, s. 10).

3.3 Technika sběru dat

Pro sběr dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je jeho pružnost, která mi poskytla dostatečnou volnost při dotazování. Mohla jsem reagovat na výpovědi informátorů, ujasnit nejasnosti, klást otázky v libovolném pořadí a doptat se na doplňující informace, které mne během rozhovoru napadly a byly pro výzkum relevantní. Vzhledem k výzkumnému problému a výzkumným otázkám pracuji se třemi sociálními podniky, které zaměstnávají lidi bez domova. V každém z nich jsem získala rozhovory od dvou informátorů - vždy jeden od osoby z vedení podniku a jeden od osoby pracující v sociálním podniku (klientem, který má zkušenost s bezdomovectvím). Ze tří

sociálních podniků jsem tedy získala celkem šest rozhovorů. Pro obě skupiny informátorů jsem zvolila specifický okruh otázek, které během rozhovorů zazněly a které mi pomohly odpovědět na výzkumné otázky:

A) Informátoři z vedení

- 1) Jak je sociální podnik koncipován?
- 2) Jak konkrétně pomáháte lidem bez domova?
- 3) Existují kromě zaměstnání znevýhodněných osob ještě jiné aktivity, kterými zaměstnancům pomáháte?
- 4) Jakým způsobem se o sociálním podniku mohou lidé bez domova dozvědět a nechat se u vás zaměstnat?
- 5) Jaké jsou podle vás výhody a nevýhody sociálního podnikání?
- 6) Jakou podle vás mají šanci na rozvoj sociální podniky do budoucna?
- 7) Spolupracujete s jinými sociálními podniky, popřípadě s jinými institucemi zabývajícími se pomocí lidem bez domova?

B) Informátoři – klienti se zkušeností s bezdomovectvím

- 1) Jak jste se dozvěděl/a o sociálním podniku?
- 2) Co v sociálním podniku děláte?
- 3) Jaké byly podmínky vašeho přijetí?
- 4) Jak Vám konkrétně pomohl sociální podnik změnit vaši životní situaci?
- 5) Využíval/a jste v minulosti služby jiných institucí pomáhající lidem bez domova?
- 6) Spatřujete v sociálním podnikání nějaké výhody a nevýhody?

Všechny rozhovory probíhaly osobně. Před každým rozhovorem jsem se informátorovi představila a vysvětlila mu svůj záměr. Popsala jsem svůj výzkum a požádala ho o svolení s nahráváním celého rozhovoru na diktafon. Následně byli informátoři ujištěni, že jejich jména a osobní údaje budou anonymizovány, transkripce rozhovoru bude sloužit výlučně pro účely této práce, že mají právo neodpovědět na jakoukoliv otázku a že mohou kdykoliv od výzkumu odstoupit, a to jak během rozhovoru, tak i po něm. Poté jsem je požádala o podepsání informovaného souhlasu. Jeden výtisk zůstal mně, druhý informátorovi. V informovaném souhlasu jsem uvedla své telefonní číslo, pro případ, že by měli dotazy či požadavky a chtěli mne zkontaktovat. Vzor informovaného souhlasu a transkribovaných rozhovorů se nacházejí v příloze práce.

Data jsem čerpala také z oficiálních webů sociálních podniků, kde jsem získala doplňující informace a výroční zprávy (Bistro Střecha, 2019; Jako doma, 2012; Přestupní stanice, 2019). Na stránkách „Kuchařek bez domova“ jsou k dispozici výroční zprávy za roky 2013, 2014, 2015, 2017 (Jako doma, 2014; Jako doma, 2015; Jako doma, 2016; Jako doma, 2018). U sociálního podniku „Labre“ byla dostupná výroční zpráva za rok 2017 (Přestupní stanice, 2018). U „Sociálního družstva Střecha“ nebyla k dispozici žádná výroční zpráva. Za rok 2018 nebyla výroční zpráva u žádného ze zmíněných subjektů.

3.4 Výběr vzorku, prostředí výzkumu

Vybrala jsem podniky působící v Praze kvůli snadnějšímu realizování rozhovorů, které probíhaly při osobním setkání. V Praze sídlí mnoho sociálních podniků, lidem bez domova se však věnují pouze čtyři: „Sociální družstvo Střecha“, „Labre“, „Kuchařky bez domova“ a „Pragulic-poznej Prahu jinak!“. Oslovila jsem všechny zmíněné sociální podniky, se spoluprací souhlasily „Sociální družstvo Střecha“, „Labre“ a „Kuchařky bez domova“. „Pragulic-poznej Prahu jinak!“ a „Kuchařky bez domova“ ve srovnání s ostatními podniky funguje déle, proto mi přišlo zajímavé srovnat dva novější subjekty s dvěma subjekty staršími. S „Pragulic-poznej Prahu jinak!“ se mi nepodařilo navázat spoluprací. Domnívám se však, že k zodpovězení výzkumných otázek bude dostatečná analýza tří sociálních podniků.

Zvolila jsem srovnání dvou perspektiv – informátora z vedení podniku a informátora – klienta se zkušeností s bezdomovectvím. V případě „Labre“ a „Kuchařky bez domova“ jsem oslovila osobu, která měla řízení podniku na starosti a koordinovala jeho činnosti, tudíž měla o jeho fungování dostatečný přehled. U „Sociálního družstva Střecha“ jsem využila osobní známosti s jedním z družstevníků, který patří mezi vedení a pracuje zde již od samotného založení. Ve všech třech podnicích jsem nejdříve realizovala rozhovor s osobou z vedení, abych o podniku zjistila co nejvíce informací. Osoby z vedení mi pak vždy pomohly při získávání informátorů z řad klientů. Nejdříve zjistily, kdo by byl ochotný poskytnout mi rozhovor, a pak mne na konkrétního klienta odkázaly. Mou jedinou podmínkou v tomto případě bylo, aby klienti měli zkušenost s bezdomovectvím. Všechny rozhovory probíhaly v květnu a červnu 2019.

Jelikož jsou všechna jména a osobní údaje informátorů anonymizovány, používám pro přehlednost u každého z nich specifické označení, které je popsáno v následující tabulce:

	Informátor - vedení	Informátor - klient se zkušeností s bezdomovectvím
Sociální družstvo Střecha	Informátor 1 A	Informátor 1 B
Labre	Informátor 2 A	Informátor 2 B
Kuchařky bez domova	Informátor 3 A	Informátor 3 B

3.5 Analýza dat

Po nahrání každého rozhovoru jsem v rámci několika následujících dní provedla doslovnou transkripci, tedy přepis rozhovorů bez úprav. Při následné segmentaci jsem rozčlenila analyzovaný text na části (tzv. jednotky analýzy). Jednotlivé segmenty nejčastěji představovaly věty či odstavce, které jsem barevně rozlišila. Kromě segmentace jsem prováděla otevřené kódování, kdy jsem jednotlivým částem textu přiřazovala kódy pro snazší orientaci. Tento postup mi pomohl zestručnit data, lépe se orientovat v textu a následně jej analyzovat. Během tohoto procesu jsem též prováděla poznámkování, tj. zapisovala jsem myšlenky a předběžná vysvětlení, která mě k výzkumu napadly.

Na základě analýzy rozhovorů jsem vytvořila šest tematických okruhů, které se napříč rozhovory opakovaly a podle nichž jsem jednotlivé sociální podniky rozebírala:

- 1) Představení sociálního podniku
- 2) Pomoc, kterou sociální podnik lidem bez domova nabízí
- 3) Práce s lidmi bez domova
- 4) Jakou pomoc přinesl sociální podnik klientům se zkušeností s bezdomovectvím
- 5) Ekonomická situace sociálního podniku
- 6) Hodnocení sociálního podnikání

Po vytvoření okruhů a zjednodušení textu jsem pro doplnění informací čerpala další potřebná data z webů podniků a z výročních zpráv. V případě „Sociálního družstva Střecha“ jsem informace dohledala ve stanovách podniku, které jsou zveřejněny v obchodním rejstříku firem. To mi umožnilo některé informace rozšířit a hlouběji danou oblast popsat, obzvlášť v těch částech rozhovorů, kde jsem se dozvěděla méně informací nebo nebyly dostatečně přesné.

3.5.1 Sociální družstvo Střecha

3.5.1.1 Představení podniku

Celá iniciativa vzešla od skupiny přátel, jež chtěla založit bistro, které bude mít sociální přesah. V říjnu 2017 vzniklo Sociální družstvo Střecha a v únoru 2018 bylo otevřeno veganské bistro Střecha na pražském Žižkově. Hlavní činností Sociálního družstva Střecha je provozování bistra, které nabízí širokou nabídku veganských jídel, nealkoholických i alkoholických nápojů. Bistro se dále věnuje přípravě cateringů, ty většinou zajišťuje pro projekty s podobným zaměřením, na konference či soukromé akce. Podnik stojí na třech hlavních pilířích – veganství, družstevním vlastnictví a sociálním podnikání. Veškerá nabízená jídla jsou veganská. Hlavním důvodem je šetrnost k planetě a snaha přiblížit lidem veganskou stravu za dostupné peníze. Družstevní vlastnictví představuje demokratické řízení podniku bez hierarchického uspořádání, přičemž má slovo každého družstevníka stejnou váhu. Do družstva může vstoupit každý, kdo je v bistro Střecha zaměstnán déle než půl roku, a to buď za barem nebo v kuchyni. Podíl v družstvu je nezděditelný a neprodejný. Každý družstevník zde musí mít alespoň jednou týdně směnu. Družstevníci organizují směny, finance a záležitosti týkající se chodu bistra. Jejich schůze se koná každý měsíc. Sociální podnikání spočívá v zaměstnávání lidí se zkušeností s bezdomovectvím a osoby po výkonu trestu, kteří jsou ve společnosti stigmatizováni a na trhu práce znevýhodňováni (viz 1.1.4 *Problematické postoje k bezdomovectví*). Ve stanovách podniku stojí, že minimálně 40 % zaměstnanců musí tvořit osoby ze znevýhodněných skupin. V současné době je v družstvu šest členů a sedm klientů z obou cílových skupin.

Sociální družstvo Střecha vzniklo iniciativou zdola nahoru a lze mluvit o tzv. družstevním modelu (viz 1.2.5.1 *Rozvoj sociálního podnikání v ČR*). Střecha patří mezi 6 % sociálních podniků, které jsou vedeny jako družstva (viz 1.2.5.2 *Legislativa*). Družstvo Střecha splňuje podmínky tzv. konceptu trojího prospěchu – sociálního, ekonomického a environmentálního. Sociální prospěch spočívá v demokratických principech subjektu a v zaměstnávání znevýhodněných osob. Ekonomickou prospěšností se rozumí dlouhodobá ekonomická činnost, z níž pramení zisk, který je omezeně přerozdělován. V případě Střechy si družstevníci mohou přerozdělit 33 % zisku, zbytek musí být vynaložen na naplnění cílů. Environmentální prospěch představuje využívání lokálních pěstitelů a dodavatelů, uspokojování místních potřeb a snižování nezaměstnanosti v Praze (viz 1.2.2.2 *Trojí prospěch*).

3.5.1.2 Co podnik nabízí lidem bez domova

V bistro Střecha mohou získat zaměstnání lidé bez domova a po výkonu trestu. O práci se nejčastěji dozvídají přes neziskové organizace a sociální pracovníky, často se však někteří zájemci ozývají sami od sebe. Lidé po výkonu trestu sem nejvíce přicházejí přes neziskov

ou organizaci Rubikon, která pomáhá s reintegrací po návratu z vězení. Uchazečům o práci je nabízen primárně hlavní pracovní poměr, někteří tu jsou na DPP. Zaměstnanci zde vykonávají buď práci za barem, nebo v kuchyni, přičemž při každé směně vždy jeden z nich garantuje bar či kuchyň. To znamená, že má chod bistra během své směny na starost. Pro zaměstnané lidi z cílových skupin je to motivace postoupit výš a dostat více zodpovědnosti (viz 1.2.4.1 *Vedení sociálních podniků*). Každý zaměstnanec se navíc může účastnit pravidelných schůzí družstevníků, a případně tak vyjádřit své požadavky či připomínky.

Kromě nabídky práce pomáhají družstevníci zaměstnancům s řešením jejich problémů – v případě exekucí je napojují na poradny, pomáhají jim hledat bydlení nebo s nimi hledají vhodnou terapii. Během posledních měsíců byla na platy dvou zaměstnanců bistra Střecha uvalena exekuce. V důsledku to znamená, že jim z platu zbyde částka, se kterou nepokryjí potřebné osobní náklady – proto byla založena sbírka na Darujme.cz, která jim má v období splácení pomoci zmírnit tíseň.

Pro lidi bez domova nebo ve finanční tísní poskytuje bistro Střecha takzvané zavěšené obědy a zavěšenou kávu. Každý, kdo chce, může předplatit obědové menu za 130 Kč či kávu za 37 Kč někomu, kdo to právě potřebuje. Kdokoliv, kdo přijde z ulice a potřebuje se najíst, dostane jídlo vždy, když je předplacené. Podle „Informátora 1 A“ je to téměř pokaždé. Celkem se za dobu existence bistra rozdalo přibližně 412 káv a 1050 obědů, což znamená, že se zde měsíčně najedlo v průměru 73 osob. Sociální bistro Střecha se snaží vytvářet záchrannou síť a místo důvěry pro své vlastní zaměstnance i pro lidi zvenčí, kteří pomoc zrovna potřebují.

3.5.1.3 Práce s lidmi bez domova

Podle „Informátora 1 A“ je práce se zaměstnanci náročná. Určitou bariéru tvoří rozličné sociální skupiny lidí, kteří zde pracují. V bistro Střecha jsou zaměstnání osoby výrazně starší než někteří družstevníci, tudíž i věkový rozdíl zde může hrát významnou roli ve vzájemném porozumění. „Informátor 1 A“ však nevidí rozdíly mezi lidmi bez domova či po výkonu trestu a mezi ostatními. Spolehlivost je dle něj spíše otázkou osobních vlastností

než otázkou životní situace daného člověka. Nic z výše uvedeného však nebrání ve vykonávání práce.

3.5.1.4 *Jak lidem bez domova pomohl sociální podnik*

„Informátor 1 B“ dostal nabídku práce v Brně. Po neshodách se zaměstnavatelem z práce odešel, a vzhledem k tomu, že zde nikoho neznal, se začal stýkat s místními bezdomovci. Nakonec se k nim připojil a žil s nimi šest let. Po většinu času přebýval na ulici, v zimních měsících využíval služeb nocleháren. Podle klasifikace Hradeckých (1996) se „Informátor 1 B“ řadil mezi zjevné bezdomovce, dle typologie ETHOS patřil do kategorie „bez střechy“ (viz 1.1.1 *Vymezení pojmu bezdomovectví*).

Kvůli neplacení pokut mu byl zakázán pobyt v Brně, proto odjel do Prahy. Zde však neměl žádné sociální vazby, a tak začal hledat práci. Nejdříve se obrátil na neziskovou organizaci Maltézská pomoc, kde mu sociální pracovnice pomohla s vyřizováním žádosti o práci. Takové poradenství, které dopomáhá k samostatnosti jedince, lze označit jako preventivní aktivity (viz 1.1.7 *Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*). Pracovnice ho dále odkázala na neziskovou organizaci Rubikon. První práci získal v zahradnictví, jež pro něj byla kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu příliš náročná, proto záhy odešel. V Rubikonu ho sociální pracovnice nasměrovala na družstvo Střecha, kde se s družstevníky dohodl na nástupu. Podmínkami pro přijetí byl platný potravinářský průkaz a podepsání smlouvy.

V současné době pracuje klient v bistru Střecha na hlavní pracovní poměr a vykonává práci v kuchyni jako pomocná síla, občas vypomáhá i jako číšník. Pracuje zde od otevření bistru. Předchozí zkušenosti nebyly pro přijetí nutné a většinu dovedností získal během práce. Družstevníci mu též pomohli se splácením exekucí díky založení sbírky na Darujme.cz.

Služby systému sociálního zabezpečení poskytované bezdomovcům jsou podle „Informátora 1 B“ dostačující. Při reintegraci bezdomovců nejvíce záleží na osobních vlastnostech jedince a „Informátor 1 B“ si nemyslí, že by začlenění bránilo systémové překážky. Problém však vidí v nezájmu lidí zlepšit své společenské postavení. V tomto případě se dá mluvit o sekundárních příčinách, tedy psychickém úpadku osobnosti a ztrátě motivace jedince situaci změnit (viz 1.1.2 *Příčiny bezdomovectví*).

3.5.1.5 *Ekonomická situace sociálního podniku*

K vybudování podniku přispěl výnos sbírky na internetovém portálu Hithit.com. Cílová částka byla 250 000 Kč, nakonec se vybralo 300 000 Kč. Veškeré finance ze sbírky padly na rekonstrukci prostor, kde bistro sídlí. Jiné dotace a příspěvky při založení podniku využity nebyly. Podle „Informátora 1 A“ by to družstvo do budoucna zavazovalo, protože by donátorovi muselo vykazovat svou činnost.

Hlavní ekonomickou činností Sociálního družstva Střecha je provozování veganského bistra a příprava cateringů. Ekonomická situace subjektu je v současné době poměrně stabilní. Stále však splácí dluhy, které vznikly při zakládání a rekonstrukci podniku. S odhlédnutím od splátek se však výnosy pohybují okolo nuly a nejdou do záporných hodnot, což „Informátor 1 A“ hodnotí kladně. Sociální podnik je tedy zatím finančně udržitelný. Výroční zpráva za první rok existence podniku není k dispozici, proto zde vycházím pouze z výpovědi „Informátora 1 A“. V současné době se na Darujme.cz pořádají dvě sbírky. Jedna z nich se týká podpoření a rozvoje cateringů, druhá byla založena na pomoc při splácení exekucí dvou zaměstnanců.

Ve vnitrobloku bistra byla nově otevřena letní zahrádka, a proto družstevníci zvažují přijetí nového zaměstnance. Do budoucna plánují otevřít externí kuchyň, která bude sloužit především pro přípravu cateringů, případně bude propojena s okénkem, v němž by se prodávala káva a pečivo. Do budoucna by tím vznikla další pracovní místa pro znevýhodněné osoby.

3.5.1.6 *Hodnocení sociálního podnikání*

Podle „Informátora 1 A“ je výhodou sociálního podnikání přesah, kterým se tyto subjekty odlišují od klasických komerčních podniků. Sociální podnikání je oboustranně výhodné jak pro vedení podniku, tak pro zaměstnance. Klienti se podílejí na jeho chodu a za dobře odvedenou práci získávají finanční odměnu. „Informátor 1 A“ staví sociální podniky do opozice s neziskovými organizacemi. Zatímco neziskové organizace pomáhají lidem uspokojovat základní životní potřeby (*viz 1.1.7 Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*), sociální podniky jsou založené na reciprocitě. Negativum však vidí ve vykořisťování zaměstnanců jinými podniky, kteří klientům dávají minimální mzdu, protože vědí, že by jinde práci nezískali. Dále zmiňuje nepříliš vstřícnou politiku státu, jež podporuje pouze sociální podniky, které zaměstnávají hendikepované. Také

dodává, že lidé bez domova či po výkonu trestu jsou na trhu práce znevýhodňováni podobně jako lidé fyzicky či psychicky hendikepovaní. Na rozdíl od neziskových organizací není sociální podnik státem financován, což „Informátor 1 A“ hodnotí jako negativum. Sociální družstvo Střecha lze tedy zařadit mezi 68 % podniků, které by rády využily pomoc prostřednictvím dotací, a mezi 64 % podniků, jenž by uvítaly příspěvek na zaměstnání znevýhodněných osob (*viz 1.2.5.3 Statistické údaje*).

„Informátor 1 B“ žádná negativa na organizaci a konceptu bistra Střecha nespatřuje a ani je hledat nechce. S prací je spokojený, především je vděčný, že našel zaměstnání a záchranou síť lidí, na které se může kdykoliv obrátit – při hledání bydlení, splácení exekucí, komunikaci s poradnami apod. Klient pojem sociální podnik zná, ačkoliv přesně neví, co označuje. Orientuje se však v tom, že sociální podnik zaměstnává znevýhodněné lidi.

3.5.2 Labre

3.5.2.1 Představení podniku

Labre je oficiální název zapsaného spolku, který provozuje obchod Přestupní stanici. Tento sociální podnik je second hand sídlící na pražském Žižkově v ulici Chelčického. Hlavním principem podniku je zaměstnávání lidí bez domova, kteří jsou na trhu práce ohroženi a znevýhodněni. Druhý princip spočívá v ochraně životního prostředí a boji proti konzumu díky tzv. slow fashion, v tomto případě díky recyklaci oblečení. Ekologický aspekt je zde zohledněn právě proto, že módní průmysl je jeden z největších znečišťovatelů životního prostředí. Oblečení nabízené v Přestupní stanici je získáno od dárců a vybrané kusy jsou zde následně prodávány. Z prodeje oblečení pramení hlavní zisk. Pro zbytek oblečení, které nejde do prodeje, se hledá další využití, například darování oděvů potřebným. V souvislosti s Přestupní stanicí lze mluvit o tzv. trojím prospěchu – sociálním, ekonomickém a environmentálním (*viz 1.2.2.2 Trojí prospěch*). S přihlédnutím ke Zprávě o stavu sociálním podnikání v ČR lze Labre zařadit mezi 9 % sociálních podniků, které se věnují lidem bez domova či po výkonu trestu (*viz 1.2.5.3 Statistické údaje*).

Labre vzniklo jako studentský dobrovolný projekt. Autorku k jeho založení inspirovalo osobní setkání s člověkem bez domova, který sháněl práci, a nemohl ji sehnat. První aktivitou projektu bylo zprostředkovávání práce lidem bez domova, což zahrnovalo pomoc při vytváření životopisů nebo kariérní směřování na základě zkušeností a zájmů. Potíž však spočívala v tom, že lidé práci sice získali, ale neměli okolo sebe bezpečné prostředí a záchranou síť, na niž by se mohli obrátit. V roce 2015 vznikl nápad založit

obchod, který bude bezdomovce zaměstnávat a zároveň jim poskytne potřebné zázemí. Během roku 2016 vznikla první koncepce Přestupní stanice a také byla vyhlášena sbírka na HitHit.com. Spoluzakladatelé se dále zapojili do projektu Social Impact Award – tříměsíčního akcelérátoru, který jim poskytl poradenství, týkající se především právních záležitostí a ekonomických stránek konceptu. Na základě jeho doporučení bylo rozhodnuto, že Labre bude zapsaný spolek hlavně proto, aby v budoucnu nedošlo k vykořisťování zaměstnanců. Zapsaný spolek má totiž své stanovy, takže i v případě, že by Labre v budoucnu převzal někdo jiný, by zaměstnanci byli chráněni stanovami původních zakladatelů. Přestupní stanice tedy patří mezi 9 % sociálních podniků, které tvoří spolky (viz 1.2.5.3 *Statistické údaje*). V říjnu 2016 se Labre zapsalo do obchodního rejstříku jako spolek a v dubnu 2017 byl otevřen obchod Přestupní stanice. Tento podnik vznikl zdola a je to příklad tzv. asociativního modelu sociálního podniku (viz 1.2.5.1 *Rozvoj sociálního podnikání v ČR*).

V současné době jsou prostory Přestupní stanice i místem pro společenské akce. Buď je prostor pronajímán zájemcům zvenčí, nebo je přímo Přestupní stanicí využíván k organizování kulturních a společenských akcí. Ty jsou tematicky zaměřené – každý měsíc je například vyhlášeno jedno téma, v rámci něhož se konají veřejné debaty, přednášky, workshopy, literární čtení, projekce filmů a podobně. Hlavní myšlenkou těchto akcí je otevírat tíživá témata a diskutovat o nich.

Jak již bylo řečeno, se v sociálních podnicích objevují dva typy pracovních vztahů – zaměstnanecký a dobrovolnický. V Přestupní stanici existují oba typy. V zaměstnaneckém pracovním vztahu je celkem pět lidí, z toho tři osoby jsou v týmu vedení a dvě jsou prodavači, kteří mají zkušenost s bezdomovectvím. Všichni výše zmínění dostávají na rozdíl od dobrovolníků mzdu. V rámci zaměstnaneckých vztahů jsou uzavírány smlouvy typu DPP a DPČ, přičemž jedna osoba je OSVČ (viz 1.2.4.2 *Zaměstnanci v sociálním podniku*).

3.5.2.2 *Pomoc, kterou sociální podnik lidem bez domova nabízí*

Sociální podnik nabízí lidem bez domova zaměstnání, které zde není chápáno pouze jako stálý příjem, ale má i určitý přesah – podporuje vytváření komunity mezi lidmi, kteří se snaží reintegrovat, pomáhá vytvářet sociální sítě podporující jedince v situacích, když se jejich život zkomplikuje. Tyto osoby se navíc mohou zapojit do kulturních akcí v Přestupní stanici, buď jako zaměstnanci, nebo jako návštěvníci.

Lidé bez domova se o nabídce práce v Přestupní stanici dozvídají především přes sociální pracovníky a organizace, které se bezdomovcům věnují. Po uzavření smlouvy pracuje zaměstnaná osoba na pozici prodavače. Po zacvičení přechází na pozici provozního. To znamená, že dostane klíče od prodejny, je zodpovědná za tržbu, stará se o zákazníky, a tak se postupně stává sebevědomým jedincem. Tímhle postupem jsou pak zaměstnaní lidé motivováni, což jim pomáhá budovat pozitivní sebehodnocení a zároveň to podporuje jejich nadšení pro práci. Motivování zaměstnanců je důležité v rámci celého sociálního podniku. Řízení Přestupní stanice tedy představuje vůdcovství či transformační vedení, které je spojeno s inspirativním přístupem a motivací jedinců (*viz 1.2.4.1 Vedení sociálních podniků*). Pro lidi bez domova je budování důvěry v druhé klíčové, protože sociální vazby mezi bezdomovci jsou narušené a jejich nedůvěra vůči ostatním je vysoká.

Všichni zaměstnanci získávají práci na zkrácený úvazek. Lidé bez domova často řeší finanční a zdravotní potíže, proto potřebují flexibilní pracovní dobu kvůli vyřizování svých osobních záležitostí souvisejících s procesem oddlužení, získání práce, obnovení rodinných vazeb apod. Během nástupu do zaměstnaneckého poměru v Přestupní stanici většinou bydlí v azylovém domě a postupně se učí samostatnosti a zodpovědnosti (*viz 1.1.7. Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*). Osoby tu pracují minimálně půl roku, postupně si hledají další práce či přivýdělky. Poté si obvykle najdou nové trvalé zaměstnání a Přestupní stanici opouští. Doba, po kterou zde jedinec pracuje, je však individuální a odpovídá jeho potřebám. Přestupní stanice nabízí smlouvy především na DPP. Ty jsou sice pro sociální podnik finančně náročné, ale při uzavření DPČ by jedinci nemohli pobírat příspěvky na bydlení a další existenční dávky.

Přestupní stanice spolupracuje s ostatními organizacemi, které se zabývají bezdomovectvím. „Informátor 2 A“ zmínil Armádu spásy, Drop In, Sociální družstvo Střecha a Kuchařky bez domova. Mimo zmíněné služby se Přestupní stanice zapojuje do rozdávání dámských hygienických potřeb pro ženy na ulici.

3.5.2.3 Práce s lidmi bez domova

Z pohledu „Informátora 2 A“ je práce s lidmi bez domova náročná. Jednak vůči nim panují předsudky ze strany veřejnosti, jednak i samotní bezdomovci mají předsudky vůči většinové společnosti, protože se často setkávají s odmítnutím a neochotou majoritní společnosti (*viz 1.1.4 Problematické postoje k bezdomovectví*). Práce se zaměstnanci (klienty) je zdlouhavá a někdy náročná, obzvláště při zaškolování. Velmi často se u nich

objevuje strach z nových technologií. „Informátor 2 A“ dále zmínil, že potíží často spočívá v úrovni čistoty, přičemž problém nevidí primárně v tom, jestli je osoba bezdomovec, nebo nikoliv, ale spíše upozorňuje na rozdíly a návyky mezi muži a ženami. Během práce je potřeba klientům často úkoly opakovat, vysvětlovat, radit, ale zároveň je chválit a oceňovat. Taktéž se vedení podniku snaží klienty motivovat k větší odpovědnosti. V Přestupní stanici převažuje individuální přístup spojený s trpělivostí. Podle „Informátora 2 A“ nejvíce závisí na samotném člověku – jaký je a jak se k práci staví. Navíc neexistují nějaké jednotné metody a nástroje, které by byly používány na všechny stejně. Jak již bylo zmíněno, jedním z nejdůležitějších úkolů je motivování zaměstnanců (*viz 1.2.4.1. Vedení sociálních podniků*).

3.5.2.4 *Jak lidem bez domova pomohl sociální podnik*

„Informátor 2 B“ pracuje v Přestupní stanici přes rok. Jeho hlavní náplní je prodej oblečení a starání se o obchod. Pro nástup do práce byla jedinou podmínkou abstinence a zodpovědnost za vykonanou práci. V minulosti během života na ulici využíval služby Drop Inu, které byly zaměřené především na uspokojování základních životních potřeb. V jeho případě se jednalo o jídlo, čisté oblečení a výměnu sterilních jehel (*viz 1.1.7 Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*). V Drop Inu nastoupil na substituční léčbu metadonem a spojil se se sociální pracovníci, která mu pomohla zařídit veškeré osobní doklady a lékařské prohlídky. Pracovní doba zaměstnance Přestupní stanice je přizpůsobená léčbě tak, aby mohl na léčbu docházet v pravidelných intervalech. Tento postup není jinými zaměstnavateli příliš tolerován. Práce v Přestupní stanici je fyzicky nenáročná, a tak ji může klient vykonávat i přes to, že má metadon silně tlumící účinky. Další pozitivem sociálního podniku je to, že „Informátorovi 2 B“ pomohl odrazit se ode dna. Tato práce mu mimo stálý příjem poskytla i zázemí a novou komunitu, která je pro něj velmi důležitá. Pro úspěšnou abstinenci a reintegraci bylo nutné, aby zpřetrhal veškeré vazby s lidmi, kteří drogy stále užívají. Kolegové z Přestupní stanice klientovi také pomohli s hledáním bydlení. Nyní si pronajímá samostatný pokoj ve sdíleném bytě. Mimo Přestupní stanici pracuje pro Drop In a též vykonává práci hlídače. V Přestupní stanici se účastní kulturních akcí a dokonce zde sám o drogách několikrát přednášel.

„Informátor 2 B“ vidí velký problém v exekucích, které doteď splácí. Exekuce jsou strhávány z platu a jedincům pak nezbývá mnoho peněz na ostatní výdaje. Díky stálému příjmu však dokáže s penězi vyžít. Podle jeho slov bylo pro něj jakožto pro bezdomovce velmi těžké začít žít jinak, především kvůli silné drogové závislosti, chybějícím dokladům,

chudobě, zápisu v trestním rejstříku a nedostatečné hygieně. Většina bezdomovců je podle něj demotivovaná cokoliv se sebou dělat a především jim chybí vůle a motivace cokoliv změnit, sebeúcta a pochopení ze strany společnosti.

3.5.2.5 Ekonomická situace sociálního podniku

Stejně jako všechny dotázané podniky ve Zprávě o stavu sociálního podnikání (*viz 1.2.5 Sociální podniky v České republice*) má i Přestupní stanice jako zdroj financí vlastní podnikatelskou činnost. Sociální podnik musí být konkurenceschopný a musí nabízet kvalitní zboží, které zákazníci zaujme. V tomto ohledu tudíž funguje jako běžný komerční subjekt. Další příjmy pramení z pořádaných akcí, kde je vybíráno dobrovolné vstupné. Tento sociální podnik je zapojen do sbírky na Darujme.cz, kde mohou lidé přispět libovolnou částkou a obchod podpořit. Prodavače z Přestupní stanice podporuje nadační fond Bez domova.

Před otevřením Přestupní stanice v roce 2017 byla uspořádána sbírka peněz na HitHit.com. Výroční zpráva za první rok hospodaření uvádí, že přibližně 61 % nákladů bylo spojených s hlavní činností, vedlejší činnost pak tvořilo 39 % nákladů. Z hlavní činnosti činil výnos 30 %, z vedlejší hospodářské činnosti tvořil výnos 70 %. Celkové náklady činily 313 000 Kč, výnosy 220 000 Kč. Výsledek za hospodaření byl po zdanění -93 000 Kč (Přestupní stanice, 2018). Vzhledem k tomu, že tato výroční zpráva mapuje rok založení Přestupní stanice, se dá předpokládat, že výsledek hospodaření za rok 2018 bude vyšší než v roce 2017. Z oficiálních dokumentů to však dohledat nelze. Podle slov „Informátora 2 A“ podnik prosperuje – svědčí o tom i plány do budoucna, které zahrnují otevření nové pobočky. V novém prostoru by se měly pořádat akce, jež se do Přestupní stanice nevejdou. V plánu je také založit komunitní kuchyni. Hlavním cílem je tedy vytvářet více pracovních míst a šířit povědomí o ekologii.

3.5.2.6 Hodnocení sociálního podnikání

„Informátor 2 A“ hodnotí sociální podnikání kladně. Mezi pozitiva podle něj patří skutečnost, že sociální podnik je konkurenceschopný a musí nabízet takové zboží, aby si ho zákazníci chtěli koupit a v budoucnu se vraceli. Nejedná se tedy jen o charitu. Další výhodou spatřuje v nezávislosti na jiných subjektech, což sociálnímu podniku umožňuje větší volnost při vytváření kulturního programu (například se mohou diskutovat kontroverzní témata, která by se veřejně řešit nedala, pokud by podnik spadal pod jiný subjekt). Důležitou součástí

je bezesporu pomoc potřebným lidem skrze poskytnutí práce. Kontakt zákazníků s lidmi bez domova též pomáhá budovat kladné hodnocení bezdomovců majoritní společností, a tím bořit rozšířené předsudky a stereotypy (*viz 1.1.4 Problematické postoje k bezdomovectví*). „Informátor 2 A“ však vidí negativum v tom, že zatím neexistuje zákon o sociálním podnikání, který by jasně vymezil práva a povinnosti těchto subjektů (*viz 1.2.5 Sociální podniky v České republice*). Další nevýhodou je vykořisťování bezdomovců jinými sociálními podniky, které se zaštiťují tím, že konají prospěšné činnosti. Přitom však lidem bez domova nevytváří adekvátní pracovní podmínky.

„Informátor 2 B“ uvedl, že díky Přestupní stanici získal komunitu lidí, s jejichž pomocí se mohl zcela odpoutat od lidí ze své minulosti. Pozitivem je podle něj stálý příjem a individuální přístup ze strany vedení. „Informátor 2 B“ pojem sociální podnik nezná, ale zároveň chápe a popisuje rozdíly mezi sociálním podnikáním a neziskovými organizacemi. Služby nabízené pro bezdomovce hodnotí jako dostačující. Nadto dodává, že mezi bezdomovci o těchto službách panuje velké povědomí. Na druhou stranu se staví kriticky k některým neziskovým organizacím, které oficiálně s bezdomovci pracují, ale zároveň nejsou schopné jim pomoci. Nejvíce rozšířené jsou podle klienta služby zaměřené na uspokojování základních životních potřeb (*viz 1.1.7 Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*). Na závěr dodává, že by sociálních podniků mělo být více. A to proto, že zaměstnávání bezdomovců je velmi složité a vyžaduje individuální přístup ke každé osobě.

3.5.3 Kuchařky bez domova

3.5.3.1 Představení podniku

Projekt Kuchařky bez domova byl založen neziskovou organizací Jako doma – Homelike, o.p.s. Aktivity neziskové organizace i sociálního podnikání se zaměřují na ženské bezdomovectví. Ženy v současném systému často čelí útlaku ze strany mužů a hojně se setkávají s násilím, ať už doma nebo ve veřejném prostoru a veřejných institucích. Jsou znevýhodněnou skupinou osob, které bývají ponižovány a zneužívány. Na základě těchto poznatků vznikla v roce 2012 obecně prospěšná společnost Jako doma – Homelike. Organizace je feministická, podporuje rovnost, svobodu, spravedlnost, solidaritu, odpovědnost a bojuje proti vykořisťování žen patriarchátem a kapitalismem. Hlavním cílem neziskových organizací není vytváření zisku, proto jsou podnikatelské aktivity činností vedlejší (*viz 2.2.3.2 Sociální podnikání a neziskové organizace*).

Na ulicích nejsou ženy bez domova viděny tak často jako muži. Ačkoliv je bezdomovkyň méně než bezdomovců (*viz 1.1.5 Charakteristika bezdomovců v České republice*), je ženské bezdomovectví problematické obzvláště proto, že ženy mívají ve své péči děti častěji než muži, jsou diskriminované a sexuálně zneužívané. Především kvůli péči o dítě využívají bezdomovkyně služeb azylových domů či bydlení u blízkých osob mnohem častěji než bezdomovci. Podle klasifikace Hradeckých (1996) tedy spadají mezi skryté a potenciální bezdomovce. Dle typologie ETHOS se nejčastěji řadí do kategorie „bez bytu“ a „nejisté bydlení“ (*viz 1.1.1 Vymezení pojmu bezdomovectví*).

Největším impulsem k založení Kuchařek bez domova byla touha bezdomovkyň zapojit se do společenského dění a získat práci, což je pro ně obzvláště obtížné, protože na trhu práce často čelí dvojí diskriminaci – kvůli pohlaví a kvůli společenskému statusu. Zpočátku nabízely ženy bez domova jídlo na různých kulturních akcích za dobrovolný příspěvek. Postupně se začaly věnovat i cateringům. Poté začala organizace hledat prostor pro vznik vlastního bistra a v březnu 2017 došlo k otevření Jídelny kuchařek bez domova na Praze 5. Bistro je veganské a navíc bojuje proti plýtvání jídlem tím, že zpracovává nespotřebované ovoce a zeleninu. Cateringy fungují nadále a jsou mezi zákazníky oblíbené.

Hlavními cíli sociálního podniku je vytváření pracovních míst pro ženy se zkušeností s bezdomovectvím, destigmatizování ženského bezdomovectví, boření častých předsudků a stereotypů a vytváření komunity, kde se ženy budou cítit bezpečně. Podnik v současné době nabízí dva částečné úvazky v jídelně a možnost přivýdělku během cateringů na DPP. Dále ve vedení Kuchařek bez domova pracuje jedna osoba na pozici provozního. V sociálním podniku se na spolupráci podílí též mnoho dobrovolníků (*viz 1.2.4.2 Zaměstnanci v sociálních podnicích*). Kuchařky bez domova patří mezi 25 % podniků, které jsou vedeny jako obecně prospěšná společnost (*viz 1.2.5.2 Legislativa*). I zde lze mluvit o konceptu trojího prospěchu (*viz 1.2.2.2 Trojí prospěch*) a zároveň jej lze zařadit mezi 9 % podniků, které zaměstnávají lidi bez domova (*viz 1.2.5 Sociální podniky v České republice*).

3.5.3.2 Co podnik nabízí lidem bez domova

Sociální podnik nabízí ženám buď stálé zaměstnání v podobě zkráceného úvazku nebo možnost přivýdělku. Uchazečka o práci musí patřit mezi sociálně ohrožené osoby, musí doložit platný potravinářský průkaz a podepsat smlouvu. O nabízené práci se ženy nejčastěji dozívají přes sociální pracovníky. Informace se často šíří i mezi samotnými ženami na ulici a někdy se o práci uchází lidé, kteří jdou náhodně kolem podniku. Podle slov „Informátora

3 A“ nechtějí některé ženy, nebo nezvládají, částečný úvazek, a proto je pro ně lepší občasná práce, při níž se navíc mohou naučit něco nového. Na přípravě cateringů se podílí přibližně dvanáct osob, přestože je fluktuace zaměstnanců vysoká. Ty zaměstnankyně, které zde pracují pouze na DPP, mohou do práce docházet několikrát týdně. Závisí to jednak na množství a náročnosti připravovaných akcí, jednak na možnostech kuchařek. Ženy zaměstnané na zkrácené úvazky mohou zůstat v podniku, jak dlouho potřebují. Většinou začínají vypomáhat na cateringách. Poté, když se osvědčí a mají zájem, mohou nastoupit na částečný úvazek. Často se stává, že zde nějakou dobu pracují, podaří se jim stabilizovat svou situaci a pak odchází za zaměstnáním v jiných restauračních zařízeních. „Informátor 3 A“ dodává, že je pro vedení podniku náročné a ne příliš výhodné opět hledat nové spolehlivé zaměstnance, ale že je vedení pokaždé rádo, když se ženy postaví na vlastní nohy.

V rámci neziskové organizace Jako doma – Homelike funguje komunitní centrum pro ženy v Karlíně, které většina kuchařek navštěvuje. Centrum je otevřené pro ženy a trans lidi bez domova každý všední den. Neslouží však jako ubytovací zařízení, ale jako místo k setkávání a budování sociálních vazeb. Lidé zde mohou uspokojit základní potřeby – osprchovat se, vyprat si, uvařit si. Také se tu konají různé aktivity, jako je kurz sebeobrany, arteterapie, jóga apod. V komunitním centru jsou přítomny sociální pracovnice, které se klientům věnují a pomáhají jim řešit každodenní obtíže.

3.5.3.3 Práce s lidmi bez domova

Dle „Informátora 3 A“ je práce se zaměstnanými klientkami náročná. Spousta z nich nemá s gastronomií příliš velké zkušenosti, takže se může stát, že úkoly nestíhají nebo se jídlo nepovede. Vzhledem k tomu, že je v sociálním podniku často personální podstav, se stává, že se příprava některých jídel nestíhá a kuchařky pak snáze dělají chyby. Možnosti a schopnosti žen bývají často omezené, proto je potřeba dávat jasné a konkrétní úkoly a na práci pravidelně dohlížet. I přes tuto skutečnost vychází vedení ženám vstříc, snaží se ke každé přistupovat individuálně a motivovat je. Na závěr „Informátor 3 A“ konstatuje, že podnikání v gastronomii je pravděpodobně náročné všude. (*viz 1.2.4.1 Vedení sociálních podniků*).

3.5.3.4 Jak lidem bez domova sociální podnik pomohl

„Informátor 3 B“ pracuje v Kuchařkách bez domova od března tohoto roku. O práci se dozvěděl od své sociální pracovnice v azylovém domě, kde bydlí. Po vstupním pohovoru,

získání potravinářského průkazu a podepsání smlouvy nastoupil na pozici kuchaře, příležitostně obsluhuje na baru.

„Informátor 3 B“ žil na ulici přerušované přibližně osm let. Prvotními kroky při reintegraci bylo vyhledání pomoci v neziskové organizaci Hermes, která zajišťuje nocleh, stravu a oblečení. Zde ho sociální pracovník nasměroval na neziskovou organizaci Naděje, která mu poskytla azylové bydlení. Mimo to využíval služeb Armády Spásy. Před získáním práce v Kuchařkách bez domova využíval „Informátor 3 B“ především služeb zaměřených na uspokojení základních životních potřeb (viz 1.1.7 *Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*). Podle jeho slov nespočívá problém v reintegraci bezdomovců v tom, že by byl služeb nedostatek, ale v nezájmu jedinců, chybějící motivaci a naději na změnu ke kvalitnějšímu život. Jednou z největších demotivací a příčin bezdomovectví je podle „Informátora 3 B“ zrada blízké osoby (viz 1.1.2 *Příčiny bezdomovectví*). Klient dodává, že současných nabízených služeb je dostatek, jsou ale problematické, protože nepřijímají osoby pod vlivem alkoholu nebo drog. V těchto subjektech chybí místo, kam by člověk mohl přijít v jakémkoli stavu a kde by se mu dostalo pomoci – zejména v případech, kdy bezdomovci opakují své chyby a selhávají. Dotazovaný postrádá v nabízených službách osobní přístup, kterého je zapotřebí pro znovuoobnovení jeho důvěry ke společnosti a vytváření nových sociálních vazeb.

Hlavní motivací je pro „Informátora 3 B“ syn, kterého chce po vyřešení své finanční situace a stabilizování života získat do péče. Práce v Kuchařkách bez domova byla po dlouhé době první stálou prací, díky níž získal stálý příjem, a dostalo se mu vstřícného individuálního přístupu. I přesto, že nyní pracuje na tříčtvrteční úvazek, je jeho finanční situace náročná kvůli uvaleným exekucím. „Informátor 3 B“ zastává názor, že by se dluhy měly platit; nicméně pokud se člověk rozhodne pracovat a ihned mu z výplaty odchází velká část peněz na splácení dluhů, není motivace pracovat legálně příliš velká. Klient navíc pobírá invalidní důchod, který dohromady s výplatou činí dostatečnou částku na pokrytí životních nákladů. Tuto práci vnímá jako jistotu a chtěl by si ji udržet co nejdéle, především po dobu oddlužení. Prozatím bydlí v azylovém domě, ale plánuje společné bydlení v pronajatém bytě s přáteli. Do budoucna však nevyklučuje to, že své místo uvolní někomu potřebnějšímu a najde si jinou stálou práci.

Závěrem „Informátor 3 B“ reflektuje, že vytváření záchranných sítí a nových sociálních vazeb je při reintegraci velmi důležité. Také klade důraz na zpřetrhání vazeb

s lidmi, s nimiž se během života na ulici setkával. Komunitní centrum Jako doma – Homelike navštívil zatím jen několikrát, rád by se tam více angažoval.

3.5.3.5 *Ekonomická situace sociálního podniku*

Hlavními ekonomickými aktivitami sociálního podniku je provozování Jídelny kuchařek bez domova a zajišťování cateringů. V této části jsou následující informace čerpány z výročních zpráv Jako doma – Homelike o.p.s za roky 2014, 2015, 2017. Výroční zpráva za rok 2016 k dispozici není. Ke každému roku jsou uvedeny náklady, výnosy a celkové výnosy hospodaření.

V roce 2014 začaly Kuchařky bez domova nabízet veganské jídlo na různých stáncích po Praze. Cílem projektu bylo zbořit bariéry mezi lidmi bez domova a majoritní společností, a proto se jídlo prodávalo za dobrovolný příspěvek. Od poloviny téhož roku začaly Kuchařky bez domova připravovat cateringy, především na konference neziskových organizací. Dále absolvovaly různá gastronomická školení. Celkové náklady Jako doma – Homelike o.p.s činily zhruba 3 773 576 Kč, výnosy 3 702 230 Kč. Celkový výnos se pohyboval okolo -71 345 Kč (Jako doma, 2015). Ve výroční zprávě za rok 2015 nejsou o Kuchařkách bez domova uvedeny žádné podrobnější informace. I v tomto roce bylo hlavní činností příprava cateringů. Celkové náklady tvořily přibližně 5 215 399 Kč, výnos 5 164 843 Kč. Celkový výnos byl přibližně -50 555 Kč (Jako doma, 2016). Výroční zpráva za rok 2016 není k dispozici.

V roce 2017 se podařilo otevřít Jídelnu kuchařek bez domova a komunitní centrum našlo nové prostory, které umožnily rozšíření nabízených služeb a aktivit. Celkové náklady Jako doma – Homelike o.p.s činily 6 016 086 Kč, z nichž náklady Jídelny dosáhly 2 090 951 Kč. Výnosy se pohybovaly okolo 5 880 556 Kč, výnosy jídelny z této částky činily 1 297 618 Kč, přijaté dary pro Jídelnu kuchařek bez domova pak 823 288 Kč. Celkový zisk se pohyboval okolo částky -135 500 Kč (Jako doma, 2018). Z výročních zpráv lze vyčíst, že s rozšiřováním služeb rostou zároveň náklady i zisky. Pro hodnocení prosperity Jídelny kuchařek bez domova by byla zajímavá výroční zpráva za rok 2018, která však zatím není k dispozici.

Sociální podnik se zapojil do akceleračního programu Impact First, který pomohl analyzovat jeho hospodaření. Z výsledků je zřejmé, že nejvýnosnější činností jsou cateringy, na jejichž vylepšování se nyní subjekt zaměřuje. Podle slov „Informátora 3 A“ je zatím

jídelsna ztrátová. Když se dohromady sečtou zisky z jídelny a z cateringů, pohybují se celkové výnosy okolo nuly nebo v mírném plusu. Pokud by projekt nebyl dlouhodobě finančně udržitelný, nemělo by v něm (dle „Informátora 3 A“) smysl pokračovat. Do budoucna se chystají nové projekty, jako například food truck či „hladové okno“. Lidé mohou pravidelně či jednorázově přispět libovolnou částku přes web Darujme.cz.

3.5.3.6 Hodnocení sociálního podnikání

„Informátor 3 A“ hodnotil spíše než sociální podnik obecně podnikání v gastronomii, které je podle něj velmi náročné z hlediska finanční udržitelnosti, obzvláště když neprodává alkoholické nápoje. Na zaměstnance i provozní jsou pak kladeny mnohem větší nároky. Vzhledem k tomu, že sociální podnik zaměstnává ženy bez domova, které nejsou často v gastronomii vyučené, je jejich výkonnost snižena. Výhodu sociálního podnikání však spatřuje v přesahu, který podnik nabízí – přidanou hodnotu je pro zákazníky to, že se zde nají jako v běžném podniku a zároveň podpoří dobrou věc. Jediné negativní reakce od lidí přicházejí nejčastěji, když zjistí, že jídlo je veganské.

„Informátor 3 B“ pojem sociální podnik nezná. Koncept Kuchařek bez domova hodnotí pozitivně. Při dotazu, zda mu něco v zaměstnání nevyhovuje, nezmínil žádná negativa. Oceňuje především individuální přístup a skutečnost, že se mu vedení snaží vycházet maximálně vstříc. Tuto práci vnímá jako záruku stabilního příjmu, který je pro něj velmi důležitý.

4 ZÁVĚR

Tématem této práce je bezdomovectví a sociální podniky, které se zabývají pomocí lidem bez domova. V teoretické části byly na základě odborné literatury zpracovány dvě hlavní kapitoly – bezdomovectví a sociální podniky. Kapitola o bezdomovectví zahrnovala vymezení pojmů, popsání příčin bezdomovectví, sociální exkluzi a chudobu a na závěr zde byly představeny evropské organizace spojené s bezdomovectvím a současná sociální politika v České republice. Druhá kapitola se věnovala vymezení třetího sektoru, sociální ekonomiky a sociálního podniku. Dále se zabývala lidmi v sociálních podnicích, sociálním podnikáním v České republice a sociální ekonomikou v Evropské unii.

V empirické části byly analyzovány tři sociální podniky: Sociální družstvo Střecha, Labre, Kuchařky bez domova. Díky kvalitativní výzkumné strategii mohly být subjekty zkoumány podrobně. Data byla získána z polostrukturovaných rozhovorů, webů sociálních podniků a jejich výročních zpráv. U každého subjektu poskytly rozhovor dva informátoři – vedení sociálního podniku a zaměstnaný klient, jenž má zkušenost s bezdomovectvím.

V následující části budou shrnuty a porovnány s odbornou literaturou poznatky, které vyplynuly z analýzy dat. Informace o jednotlivých sociálních podnicích budou mezi sebou porovnány. Každá výzkumná otázka bude zodpovězena zvlášť a na závěr budou výsledky výzkumu shrnuty.

4.1.1 Jaký program mají sociální podniky a jak pomáhají lidem bez domova?

Zkoumané sociální podniky zaměstnávají osoby bez domova, družstvo Střecha navíc i lidi po výkonu trestu. Ve všech třech podnicích je zaměstnancům nabízen stálý příjem, Kuchařky bez domova navíc poskytují možnost občasných přivýdělků na caterinzích. Všechny subjekty nabízejí práci na DPP a DPČ, Střecha umožňuje i zaměstnání na hlavní pracovní poměr. Pracovní doba v podnicích je flexibilní a vedení svým zaměstnancům často vychází vstříc. Totéž uvádí Dohnalová et al. (2015). Bezdomovci totiž při reintegraci potřebují čas na vyřizování úředních záležitostí či na lékařské prohlídky. Všichni dotázaní informátoři se o nabídce práce dozvěděli přes sociální pracovníky neziskových organizací, které se věnují bezdomovectví. Tuto možnost Dohnalová et al. (2015) v metodách získávání nových zaměstnanců nezmiňuje (*viz 1.2.4.2 Zaměstnanci v sociálním podniku*). Ve zkoumaných subjektech převažuje vedení podniku (oproti vůdcovství) nebo též transformační vedení, které se pojí se vstřícností, empatií a motivací zaměstnanců (*viz 1.2.4.1 Vedení v sociálních podnicích*).

Bezdomovectví je ze strany vedení podniku vnímáno jako složitý jev. Získání práce je pro lidi bez domova existenčně důležité, nicméně klienti potřebují pomoc i v dalších oblastech života, jako je například hledání bydlení či poradenství. Jelikož jsou bezdomovci sociálně exkludováni – mají znesnadněný přístup ke zdrojům (Hradecká a Hradecký, 1996), pomáhají sociální podniky řešit situaci komplexně a zmírňovat jejich vyloučení (*viz 1.1.3 Chudoba a sociální vyloučení*). V případě Střechy a Labre s tím pomáhají přímo lidé z vedení podniku. Kuchařky bez domova jsou oproti tomu spojené s vlastním komunitním centrem, kde působí sociální pracovníci. Z toho vyplývá, že všechny zmíněné subjekty vytváří záchranná síť, kterou lidé bez domova postrádají a o níž se mohou opřít.

Všechny tři subjekty jsou ekologicky zaměřené – Střecha i Kuchařky bez domova nabízejí pouze veganskou stravu, protože je její produkce šetrná k planetě. Kuchařky bez domova navíc pracují s nespotřebovanými přebytky ovoce a zeleniny, a minimalizují tak plýtvání. Labre bojuje proti konzumu a neekologičnosti módního průmyslu prodejem již nošeného oblečení a darováním nevyužitého oblečení potřebným. Ze získaných dat lze konstatovat, že Střecha i Kuchařky bez domova mají velmi podobný koncept – zaměstnávají lidi bez domova, vaří veganská jídla a věnují se cateringům. Labre se oproti nim věnuje prodeji oblečení a pořádání kulturních akcí.

Na závěr zkoumání chodu a principů sociálních podniků lze, i přes některé odlišnosti (počet zaměstnanců, ekonomická aktivita apod.), označit analyzované subjekty za velmi podobné. Všechny tři subjekty spojují zaměstnávání znevýhodněných s dalšími doplňkovými službami, a tím jim pomáhají vytvářet záchrannou síť, kterou často postrádají. Ve všech třech případech se dá hovořit o konceptu trojího prospěchu – sociálního, ekonomického a environmentálního (*viz 1.2.2.2 Trojí prospěch*). Subjekty jsou společensky prospěšné, hlavní aktivitou je ekonomická činnost, jsou autonomní a vznikají z dobrovolné iniciativy, proto je lze označit jako sociální podniky „ideálního typu“ (*viz 1.2.3.1 Sociální podnik „ideálního typu“*). Přestože Labre a Kuchařky bez domova odpovídají, oproti družstvu Střecha, tzv. asociativnímu modelu, jsou všechny subjekty utvořené zdola nahoru, což koresponduje s tvrzením Dohnalové et al. (2015) (*viz 1.2.5.1 Sociální podniky v České republice*).

4.1.2 Jak se podle vedení či zakladatelů daří vybraným sociálním podnikům naplňovat své cíle?

Z ekonomického hlediska jsou zatím všechny tři podniky udržitelné. Zatímco Družstvo Střecha i Labre využili při založení sbírku na HitHit.com, zapojili se Labre a Kuchařky bez domova do akceleratorů, které jim pomohly analyzovat podnik a zaměřit se na aktivity pro podnik ekonomicky nejvýhodnější. Na všechny subjekty lze též přispět přes web Darujme.cz. Všichni informátoři z vedení hodnotili podniky jako finančně udržitelné a podle jejich slov se čistý výnos (chápaný bez splácených půjček) pohybuje v mírném plusu nebo okolo nuly. Každý ze zmíněných subjektů plánuje do budoucna nové projekty. Bistro Střecha chce rozšířit nabídku služeb a Labre plánuje otevřít novou pobočku Přestupní stanice, čímž vytvoří více pracovních míst pro lidi bez domova (v případě družstva Střecha i pro lidi po výkonu trestu). I Kuchařky bez domova se chystají rozšířit své služby, a tím rozšířit tým zaměstnanců. „Informátor 3 A“ však zmiňuje, že se při caterinzích často vyskytuje personální podstav. Z jeho výpovědi tedy není jasné, zda by nabídka nových pracovních míst nebyla pro vedení podniku spíše komplikací.

V následujícím odstavci je ohodnocena spolupráce s lidmi bez domova. Informátoři z vedení hodnotí práci s klienty jako náročnou, neboť je potřeba zaměstnance zaučovat, dohlížet na ně a zadané úkoly připomínat. „Informátor 1 A“ vidí bariéru spíše ve věkovém rozdílu mezi vedením a zaměstnanými klienty než v tom, jestli je jedinec bez domova, či nikoliv. Spolehlivost je podle něj závislá na osobních vlastnostech jedince. „Informátor 2 A“ poukazuje strach z technologií, s nimiž se musí klienti naučit pracovat. Dále hovoří o předsudcích, které panují jak ze strany bezdomovce vůči společnosti, tak i ze strany společnosti vůči bezdomovcům. Neshody v podniku často pramení z rozdílné úrovně čistoty, která je však podle informátora dána rozdíly mezi muži a ženami. „Informátor 3 A“ vidí jako hlavní nevýhodu v nezkušenosti zaměstnaných žen v gastronomii, což se může odrazit na finálním produktu. Zároveň dodává, že některé chyby jsou způsobeny velkým množstvím práce a nedostatkem zaměstnanců.

„Informátor 1 A“ zdůrazňuje oboustrannou výhodnost zaměstnávání znevýhodněných. Negativa naopak spatřuje v nevstřícné státní politice a ve financování, které je u sociálních podniků komplikovanější než u neziskových organizací. Spolu s „Informátorem 2 A“ zmiňují, že úskalím je vykořisťování zaměstnanců ze strany některých sociálních podniků. „Informátor 2 A“ dodává, že to je částečně způsobeno neexistencí zákona o sociálním

podnikání (viz 1.2.5.2 *Legislativa*). Naopak kladně hodnotí samostatnost subjektů a jejich konkurenceschopnost. Dále vyzdvihuje destigmatizování lidí bez domova, se kterými zákazníci přicházejí do kontaktu. „Informátor 3 A“ hodnotí spíš podnikání v gastronomii než sociální podnikání obecně. Nevýhody, které v gastronomii spatřuje, jsou zmíněné výše. Všichni dotázaní informátoři se shodují, že nespornou výhodou sociálního podnikání je jeho přesah.

Z analyzovaných dat lze usoudit, že všechny zmíněné podniky naplňují vlastní cíle – jsou finančně udržitelné a zároveň pomáhají znevýhodněným osobám skrze nabízenou práci. Ve spolehlivosti zaměstnanců nehraje bezdomovectví rozhodující roli, důležitější jsou vlastnosti, zkušenosti, dovednosti a osobní charakteristiky jedinců. Všichni informátoři též zmínili, že několika jejich zaměstnancům se díky práci stabilizovala životní situace, například našli si vlastní bydlení a novou práci. V těchto případech tak sociální podnik posloužil jako „odrazový můstek“.

4.1.3 Jak sociální podnik hodnotí lidé bez domova, kteří s ním mají zkušenost?

Při žádosti o zaměstnání v sociálních podnicích nebylo zapotřebí žádných předchozích zkušeností v oboru. Klienti však museli uzavřít pracovní smlouvu a v případě bistra Střechy a Kuchařek bez domova si museli obstarat potravinářský průkaz.

Všichni informátoři v minulosti využívali služeb neziskových organizací. Mezi vyjmenovanými službami se objevila Maltézká pomoc, Rubikon, Drop In, Armáda spásy a Hermes. Služby zaměřené na pomoc bezdomovcům jsou podle všech informátorů dostačující a mezi lidmi bez domova o nich panuje povědomí. „Informátor 2 B“ však kritizuje některé neziskové organizace, které skutečnou pomoc nabídnout nedokážou. „Informátor 3 B“ v nabízených službách nejvíce postrádá individuální přístup, naopak by ocenil důvěrnější a osobnější vztahy. Informátoři se shodují, že nejrozšířenějšími službami jsou ty, které zaměřují na uspokojování základních životních potřeb (viz 1.1.7 *Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*).

Komplikace při reintegraci všichni informátoři spatřují v osobních charakteristikách jedinců. „Informátor 1 B“ nevidí žádné překážky v systému, které by bezdomovcům bránily začlenit se do společnosti. Situace podle něj záleží na motivaci jedince. „Informátor 2 B“ a „Informátor 3 B“ vidí potíže v systému vymáhání exekucí, jež jsou často důvodem rezignace jedinců. Dle „Informátora 3“ zapřičiňují exekuce buď nezájem lidí o práci, nebo podporují

práci načerno. Pro reintegraci bezdomovců je podle výpovědí klientů nutné, aby byly přetřhány vazby na lidi z minulosti.

Situace informátorů se díky stálému zaměstnání začala stabilizovat. „Informátor 1 B“ a „Informátor 2 B“ si již našli vlastní bydlení v pronájmu, „Informátor 3 B“ plánuje sestěhovat se s přáteli do vlastního bytu, prozatím žije v azylovém domě. Všichni informátoři řeší své exekuce. Na „Informátora 1 B“ byla založena sbírka, „Informátor 2 B“ má ještě k práci v přestupní stanici další přivýdělky a „Informátor 3 B“ navíc pobírá invalidní důchod. Díky tomu jsou všichni klienti soběstační. Zmínění informátoři jsou vděční, že v sociálních podnicích získali stálou práci. „Informátor 1 B“ a „Informátor 2 B“ získali díky práci komunitu lidí, o kterou se mohou opřít. Všichni klienti kladně hodnotí individuální přístup ze strany vedení podniku, vstřícnost, pochopení a pomoc. Negativa sociálního podnikání nezmínil žádný z nich.

4.1.4 Shrnutí

Původním záměrem byla analýza čtyř sociálních podniků, jeden z oslovených se však odmítl do výzkumu zapojit (*viz 3.4 Výběr vzorku, prostředí výzkumu*). Analýza právě tohoto podniku by byla jistě zajímavá, a to proto, že by v práci mohly být porovnány dva podniky starší a dva podniky novější. Předmětem zkoumání jsou tedy sociální podniky Sociální družstvo Střecha, Labre a Kuchařky bez domova. U dvou informátorů ze skupiny „B“ jsem vhodně ne zvolila místo pro rozhovory. Ty se odehrávaly během jejich směny přímo v sociálním podniku, proto byli chvílemi nesoustředění a často odpovídali velmi stručně. Dalším úskalím při výzkumu bylo vedení rozhovorů, které bylo poměrně náročné. Někteří informátoři byli příliš struční a na doplňující otázky odpovídali pouze několika slovy. Nedostatek výzkumu spatřuji též omezeném množství výročních zpráv, kvůli němuž jsem při analýze současné ekonomické situace subjektů čerpala především z výpovědí informátorů. Přesto se domnívám, že k zodpovězení výzkumných otázek získaná data stačila.

Na závěr lze konstatovat, že analyzovaná data jsou v souladu s poznatky uvedenými v teoretické části práce. Novým poznatkem, který z empirické části vyplývá, je to, že sociální podniky přistupují k bezdomovectví komplexně – klientům poskytují práci a zároveň jim pomáhají i v dalších oblastech života. Vedení podniku a klienti jsou sice v zaměstnaneckém poměru, panuje tu však individuální přístup ke každému jedinci zvlášť.

Sociální podniky vycházejí zaměstnancům v mnoha ohledech vstříc. Tyto subjekty rovněž pomáhají utvářet společenství lidí, kteří si vzájemně mohou důvěřovat.

Klienti využívali služeb preventivních, služeb zaměřených na základní potřeby i služeb reintegračních (2.1.7 *Současná sociální politika v České republice a způsoby pomoci bezdomovcům*). Kombinace všech typů služeb hraje v prevenci bezdomovectví i reintegraci bezdomovců důležitou roli. Nejrozšířenější jsou první dva typy zmíněných služeb. Z výzkumu vyplynulo, že reintegračních služeb, do nichž se řadí sociální podnik, je nejméně.

Na základě výzkumu předpokládám, že jsou sociální podniky vhodným způsobem, jak řešit nezaměstnanost bezdomovců. Nevýhodou těchto subjektů je však omezená kapacita pracovních míst a zatím nepříliš velké povědomí veřejnosti o sociálním podnikání. Vstřícnější politika státu a jasné definování sociálního podnikání by mohlo přispět k rozšíření sítě sociálních podniků, které by snižovaly nezaměstnanost. Výsledky práce nelze generalizovat na všechny sociální podniky. Ačkoliv se většina získaných dat z výzkumu shodovala s poznatky v teoretické části, domnívám se, že tato práce může být námětem k dalšímu zkoumání sociálních podniků nebo alespoň zdrojem informací pro ty, kteří se o danou problematiku zajímají.

5 SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

Bistro Střecha. (2019). Bistro Střecha [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <https://www.bistrostrecha.cz/>

CIRIEC. (2007). *Sociální ekonomika v Evropské unii*. Brusel: Evropský hospodářský a sociální výbor. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/a_ces11042-2012_00_00_tra_etu_cs.pdf

ČSÚ. (2012). *Kolik u nás žije lidí bez domova?* Praha: Český statistický úřad. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555401/1804121006.pdf/deb3ff2a-cf7b-4bb1-bd2d-e15eb4b4d5d1?version=1.0>

Dohnalová, M. (2009). *Sociální ekonomika – vybrané otázky*. Praha: VÚPSV.

Dohnalová, M., Deverová, L., Legnerová, K., Pospíšilová, T. (2015). *Lidské zdroje v sociálních podnicích*. Praha: Wolters Kluwer ČR.

Dohnalová, M., Deverová, L., Šloufová, R. (2012). *Sociální ekonomika, sociální podnikání. Podnikání pro každého*. Praha: Wolters Kluwer ČR.

Evropská komise. (2011). *Evropská platforma pro boj proti chudobě a sociálnímu vyloučení: evropský rámec pro sociální a územní soudržnost*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. [cit. 2019-05-6]. Dostupné z: <https://www.irop.mmr.cz/IROP/media/SF/Microsites/IROP/Dokumenty/Ostatn%C3%AD/Strategie/Zam%C4%9Bstnannost%20zdravotnictv%C3%AD%20TC9/Evropska-platforma-pro-boj-proti-chudobe-a-soc-vyloucení.pdf>

Giddens, A. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hradecká, V., Hradecký, I. (1996). *Bezdomovství - extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.

Jako doma (2015). *Jako doma – Homelike, o.p.s 2014 Výroční zpráva*. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2015/12/JD_vyrocka_2014.pdf

Jako doma (2016). *Jako doma – Homelike, o.p.s 2015 Výroční zpráva*. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2016/07/JD_Vyrocní_zprava_2015.pdf

- Jako doma (2018). *Jako doma – Homelike, o.p.s 2017 Výroční zpráva*. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2013/08/JD-VZ17.pdf>
- Jako doma. (2012). Jako doma [cit. 2019-05-25]. Dostupné z: <http://jakodoma.org/>
- Jako doma. (2014). *Jako doma – Homelike, o.p.s 2013 Výroční zpráva*. [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: http://jakodoma.org/wp-content/uploads/2013/08/vyrocní_zprava2013_fin.pdf
- Kliment, P., Dočekal, V. (2016). *Pohled na bezdomovství v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Krebs, V. a kol. (2007). *Sociální politika*. Praha: ASPI, a.s.
- Marek, J., Strnad, A., Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál.
- Matoušek, O., Kolářková, J., Kodymová, P. (2010). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- MPSV. (2013). *Koncept prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 2019-03-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/16893/bezdomovectvi.pdf>
- Nadace neziskovky. (2019). Nadace neziskovky [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://www.neziskovky.cz>
- Potůček, M. (1995). *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Přestupní stanice (2018). *Labre, z.s. 2017 Výroční zpráva*. [cit. 2019-05-28]. Dostupné z: https://docs.wixstatic.com/ugd/fc2f34_566d23fdc7fe46fbaf5dc0d200314818.pdf
- Přestupní stanice. (2019). Přestupní stanice [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <https://www.prestupnistanice.cz/>
- Skovajsa, M. (2010). *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, Boskovice, Albert.

TESSEA. (2018). *Zpráva o stavu sociálního podnikání v ČR 2018*. Praha: TESSEA, z.s. [cit. 2019-05-13]. Dostupné z: http://www.tessea.cz/images/pdf/ZPRAVA_O_STAVU_SOC_PODNIKANI_2018.pdf

Vysoká škola evropských regionálních studií. (2010). *Management a marketing pro neziskové organizace*. České Budějovice: VŠERS. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <https://granty.vsers.cz/socialnisluzby/wp-content/uploads/2010/11/Management-a-marketing-pro-neziskov%C3%A9-organizace.pdf>

6 PŘÍLOHY

6.1 Informovaný souhlas – vzor

Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru

Byl/a jste požádán/a o rozhovor za účelem získání dat a informací pro výzkum k bakalářské práci Anny Macháčkové. Výzkum probíhá v rámci studia na Fakultě humanitních studií v Praze. Název výzkumu je *Bezdomovectví a sociální podniky zabývající se pomocí lidem bez domova*. Mým cílem je porozumět principům a fungování sociálních podniků, které lidi bez domova zaměstnávají.

Vaše spolupráce na výzkumu je dobrovolná. Rozhovor bude nahráván, aby Vámi sdělené informace mohly být odborně zpracovány.

Ujišťuji Vás, že

- 1) zachovám Vaši anonymitu – identifikační údaje budou v prepisech rozhovoru odstraněny
- 2) můžete kdykoli svou účast na výzkumu přerušit, a to i během nahrávání rozhovoru
- 3) pokud Vám bude otázka jakkoliv nepříjemná, nemusíte na ni odpovídat

Tímto Vás žádám o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu. V případě dotazů se kdykoliv můžete obrátit na řešitelku Annu Macháčkovou (telefonní číslo 605 006 765). Svým podpisem stvrzujete, že jste byl/a o výzkumu informován/a a souhlasíte s Vaší účastí na výzkumu. Jeden výtisk podepsaného formuláře zůstane Vám, druhý řešitelce.

Jméno a příjmení informátora:

Podpis informátora:

Datum:

Jméno a příjmení řešitelky: Anna Macháčková

Podpis řešitelky: